

Karlstad Business School
Handelshögskolan vid Karlstads universitet

Jenny Wallin

Kvinnliga småföretagares möjligheter att uppnå balans mellan arbetsliv och övrigt liv

En kvalitativ studie om kvinnliga småföretagares
verklighet

Female entrepreneurs and their possibilities to achieve
balance between working life and personal life

A qualitative study of the reality of female entrepreneurs

Arbetsvetenskap

C-uppsats

Termin: VT 2017
Handledare: Tuula Bergqvist

Förord

Först vill jag tacka alla kvinnliga småföretagare för att ni deltog i min undersökning och det var er förtjänst att uppsatsen blev möjlig att genomföra. Jag vill också passa på att tacka min handledare Tuula Bergqvist för värdefulla råd och tips genom hela mitt uppsatsarbete.

Genom arbetet med min uppsats har jag utvecklats som person och denna period har varit mycket lärorik.

Jenny Wallin
Karlstad 2017

Sammanfattning

Min uppsats avser att behandla kvinnliga företagares vardagliga liv och huruvida de har möjlighet att ha ett tillfredsställande arbetsliv samtidigt som de även har ett övrigt liv och familj. Svårigheter tenderar att förekomma i det kvinnliga företagandet och kvinnor är än idag underrepresenterade i en manlig företagarevärld. Därför anser jag att temat för min uppsats är ytterst aktuellt och kan implementeras i dagens samhälle. Syftet med uppsatsen är att skapa en större förståelse för de kvinnliga småföretagarnas företagande, vilka svårigheter de ställs inför samt även vilka möjligheter dessa kvinnor har i att kunna lägga sina livspussel på bästa sätt. Frågeställningarna jag valt att utgå ifrån är följande: I vilken livsform lever dessa kvinnor, existerar det en blandning av livsformerna och i så fall vilken är den dominanta livsformen?, Upplever kvinnliga småföretagare några svårigheter i att kunna skapa harmoni mellan arbetsliv och övrigt liv, framförallt familjeliv, och i så fall i vilken utsträckning upplevs dessa svårigheter?, Vilka möjligheter har kvinnliga småföretagare till att ha ett fullgott arbetsliv samtidigt som de även får chansen att ha ett tillfredsställande övrigt liv och familjeliv?, Finns det några bidragande faktorer som påverkar balansgången, antingen positivt eller negativt?

Metoden för min studie har varit kvalitativ och data har samlats in genom intervjuer, som sen bearbetats och analyserats. Resultatet visar att de flesta av kvinnorna i min studie levde blandform av två olika livsformer. Denna blandform består av självständighetens livsform, som kännetecknas av en självständig rationalitet, att kunna styra över den egna verksamheten och ett ideal om hårt arbete. Denna är också den dominerande livsformen. Den andra livsformen är husmorslivsformen där man har stort fokus på familjens och andras behov. Resultatet visar även att kvinnorna i min studie stöter på en hel del svårigheter gällande det egna företagandet men också när det gäller att kunna uppnå en balans mellan arbetsliv och övrigt liv. De svårigheter som framkommit i min studie är obalans i ekonomin, tidsbrist, obalans mellan sfärerna eller att båda dominerar samtidigt, känsla av otillräcklighet, ingen tid för återhämtning, svårt att koppla bort jobbet samt att det sociala livet blev lidande. Även en ojämn arbets- och ansvarsfördelning i hemmet och i barnomsorgen framstod som en svårighet, då detta påverkade i hur stor utsträckning kvinnorna kunde hänge sig åt sitt arbete. Faktorer som påverkar dessa kvinnors möjlighet att skapa balans i sina livspussel kunde också urskiljas, som exempelvis graden av flexibilitet och jämn eller ojämn arbets- och ansvarsfördelning i hushållet. Dessutom kunde man se att de fick hantera en del konsekvenser i och med deras aktiva företagande, vilket visar på höga möjlighetskostnader för ett flertal av dessa kvinnor.

Nyckelord: Livspussel, Balans, Kvinnor, Svårigheter, Småföretagande, Livsform, Anpassningsstrategi.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte	2
1.2 Frågeställningar.....	2
1.3 Uppsatsens disposition	2
2. Historisk bakgrund	3
2.1 Småföretagande sett ur ett kvinnligt perspektiv	4
2.2 Vad säger forskningen om de kvinnliga företagen?.....	6
3. Teori	9
3.1 Livsformer och den självständiga livsformen	9
3.1.1 Skillnaden mellan strukturellt manliga och strukturellt kvinnliga livsformer	12
3.1.2 De olika livsformerna – en snabb genomgång	12
3.1.3 Olika typer av självständighetens livsform	14
3.2 Den dubbelarbetande kvinnan	16
3.2.1 Familjelivet blir effektiviserat – Taylorized family-life.....	17
3.3 Vad är work-life balance och vad innebär livspusslet?	19
3.3.1 Vad händer om det uppstår stor obalans i livspusslet?.....	21
3.3.2 Tillgänglighet utvecklar en känsla av otillräcklighet.....	23
3.3.3 Strategier för att hantera obalans i livspusslet och det vardagliga livet	23
3.3.4 Flexibilitet – lösning eller inte?.....	26
4. Metod	27
4.1 Kvalitativ metod och intervju.....	27
4.2 Intervju som redskap	27
4.2.1 Intervjusituation och plats	28
4.2.2 Intervjuguide som underlag	28
4.3 Urval.....	29
4.4 kvalitativ analys.....	29
4.5 Forskningsetik	30
4.6 Metoddiskussion.....	31
4.6.1 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	31
4.6.2 Styrkor och svagheter	32
5. Analys och resultat	33
5.1 Drivkrafter bakom kvinnligt företagande	33
5.1.1 Olika typer av självständighetens livsform	37
5.2 Balans i livspusslet	39

5.2.1 Varför uppstår obalans?.....	39
5.2.1.1 Tidsbrist.....	40
5.2.1.2 Tillgänglighet och otillräcklighet	42
5.2.2 Strategier för att hantera obalans	42
5.2.2.1 Flexibilitet som strategi – bra eller dåligt?	44
5.3 Svårigheter kvinnor upplever i sitt företagande	45
6. Slutsatser	51
6.1 I vilken livsform lever dessa kvinnor, existerar det en blandning av livsformerna och i så fall vilken är den dominanta livsformen?	51
6.2 Upplever kvinnliga småföretagare några svårigheter i att kunna skapa harmoni mellan arbetsliv och övrigt liv, framförallt familjeliv, och i så fall i vilken utsträckning upplevs dessa svårigheter?	52
6.3 Vilka möjligheter har kvinnliga småföretagare till att ha ett fullgott arbetsliv samtidigt som de även får chansen att ha ett tillfredsställande övrigt liv och familjeliv?	53
6.4 Finns det några bidragande faktorer som påverkar balansgången, antingen positivt eller negativt?	53
7. Diskussion	55
Litteraturförteckning	58
Bilaga	61
Intervjuguide	61

1. Inledning

Jag har valt att göra en uppsats som berör kvinnliga småföretagares vardagsliv och deras möjlighet att skapa balans mellan arbetsliv och ett övrigt, personligt liv. Intresset för detta fenomen uppstod i och med att jag själv har många kvinnliga bekanta som upplever att de har problem med att få arbetet att harmonisera med det övriga livet och framförallt familjelivet. Dessutom börjar det bli ett allt hetare diskussionsämne när det gäller strävan efter ett jämlikt samhälle. Därför beslutade jag mig för att behandla detta fenomen i min uppsats och vill genom denna undersökning ta reda på hur det verkliga livet för dessa kvinnor faktiskt ser ut. Jag anser i och med detta att det är ett viktigt och högst aktuellt område att undersöka eftersom de kvinnliga småföretagarna än idag är underrepresenterade i en manlig företagarvärld och det verkar vara svårare för kvinnor att dels ta steget och öppna eget men samtidigt också att kunna bedriva ett aktivt och effektivt företagande. Statistik visar att var tredje nyföretagare idag är kvinna vilket visar på en manlig majoritet (Ekonomifakta 2017). Jag anser att man ska försöka sträva efter att öka nyföretagandet hos kvinnor och att minimera svårigheterna som finns förknippat med detta. Detta belyser också Hirdman (Hirdman 2014, s.115) och menar att man vill ha fler kvinnor som driver företag och att satsningar för att öka det kvinnliga småföretagandet är meningsfulla bidrag till en positiv och gynnsam utveckling för det svenska företagsklimatet.

Kvinnor idag har en aktiv roll i arbetslivet samtidigt som de fortfarande har huvudansvaret för hem och familj. Den moderna kvinnans arbetsinsats benämns med ”det andra skiftet” eller ”den dubbla bördan” skriver Jordansson, Holth och Gonäs (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.44-f). De menar att många kvinnor idag först arbetar heltid på dagarna för att sen komma hem och ta itu med det osynliga och obetalda arbetet i hushållet, vilket då motsvarar ett andra skift. Det blir här en fråga om att kvinnor dubbelarbetar och att de får betala ett högt pris för att vara delaktiga i arbetslivet. Jag vill i samband med detta ta reda på om den dubbelarbetande kvinnan är ett fenomen som förekommer hos kvinnorna i min undersökning.

I en artikel publicerad elektroniskt i *Entrepreneurship, Theory & Practice* (2007) skriver författarna Minniti och Langowitz om kvinnoföretagande. De anser att man borde fokusera ännu mer på småföretagande kvinnor. Vidare förekommer det flera betydande skillnader mellan könen när det gäller öppnandet av nya företag vilket också är viktigt att ha i åtanke. Författarna menar att kvinnors företagande är väsentliga för ett lands tillväxt och de betonar vikten av en ökad förståelse samt att man bör sträva efter att utveckla möjligheterna för kvinnliga småföretagare. Precis som artikeln säger anser även jag att en ökad förståelse kring kvinnors företagande är betydelsefullt och värdefullt. Jag vill med min uppsats bidra till en ökad förståelse för kvinnligt småföretagande, ta reda på vad som driver dessa kvinnor samt även få fram svårigheter och möjligheter som existerar i deras vardagsliv.

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att öka förståelsen för kvinnliga småföretagares möjligheter och/eller svårigheter i att lägga sina livspussel på ett tillfredsställande sätt.

1.2 Frågeställningar

** I vilken livsform lever dessa kvinnor, existerar det en blandning av livsformerna och i så fall vilken är den dominanta livsformen?*

** Upplever kvinnliga småföretagare några svårigheter i att kunna skapa harmoni mellan arbetsliv och övrigt liv, framförallt familjeliv, och i så fall i vilken utsträckning upplevs dessa svårigheter?*

** Vilka möjligheter har kvinnliga småföretagare till att ha ett fullgott arbetsliv samtidigt som de även får chansen att ha ett tillfredsställande övrigt liv och familjeliv?*

** Finns det några bidragande faktorer som påverkar balansgången, antingen positivt eller negativt?*

1.3 Uppsatsens disposition

Min uppsats börjar med ett inledande kapitel för att ge läsaren en historisk bakgrund till hur kvinnors inträde i arbetslivet har sett ut. Här presenteras även småföretagandet sett ur ett kvinnligt perspektiv samt tidigare forskning kring detta fenomen. Därefter går jag vidare till den teoretiska referensramen, där jag presenterar teorier och den bakgrund läsaren behöver för att kunna skapa sig en så bra bild som möjligt om teorierna jag baserar min undersökning på. I teoriavsnittet presenteras även forskning kring detta område. Efter teoriavsnittet presenteras metod och allt vad det innebär såsom urval, svagheter och styrkor med vald metod, validitet och reliabilitet, metod kopplat till uppsatsens syfte och så vidare. I slutet av uppsatsen är analys och resultat presenterat. Här tar jag upp väsentliga och betydelsefulla delar som jag kom fram till i analysarbetet samt presenterar det empiriska materialet på ett strukturerat sätt. Därefter kommer en sammanfattande diskussion och mina slutsatser att föras fram där jag redogör för vad jag kommit fram till i min undersökning och där jag tydligt visar hur syftet och problemformuleringen har uppfyllts och hur frågorna besvarats. Här kommer jag att knyta ihop alla viktiga delar till en sammanfattande helhet, så att läsaren kan få en tydlig bild om vad undersökningen kom fram till. Allra sist diskuterar jag mina slutsatser i en avslutande diskussion och blickar tillbaka på hela arbetet med uppsatsen. Avslutningsvis kommer förslag på hur man skulle kunna bedriva vidare forskning kring detta tema att belysas.

2. Historisk bakgrund

Detta kapitel presenterar en historisk bakgrund kring kvinnors inträde i arbetslivet och hur denna utveckling har sett ut. Här kommer också småföretagande sett ur ett kvinnligt perspektiv att behandlas samt även tidigare forskning kring kvinnors företagande. Kapitlet avser att ge läsaren en bra utgångspunkt inför kommande teorikapitel och för att man som läsare ska kunna tillgodogöra sig studiens resultat på bästa sätt.

Kvinnor idag har ett mycket mer omfattande arbetsliv än vad de hade för 50-60 år sedan och allt fler väljer att bli ekonomiskt aktiva, på grund av olika anledningar. Om detta skriver Noon, Blyton och Morrell (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.345-f) och menar vidare att kvinnor har börjat ta allt mer plats i arbetslivet och allt fler väljer att arbeta samt ser detta som en självklar och ofta nödvändig del i det vardagliga livet. Kvinnors ökade engagemang i olika former av betalt arbete utanför hemmet och deras delaktighet på arbetsmarknaden är ett mönster som förväntas fortsätta expandera. Detta mönster av fler kvinnor som är ekonomiskt aktiva och intresserade av att ha ett förvärsarbete utanför hemmet återupprepar sig, mer eller mindre, bland stora delar av de industrialiserade länderna. Författarna belyser även att bland de skandinaviska länderna är andelen kvinnor på arbetsmarknaden ganska stor och detta kan vara en fingervisning om att andelen förvärsarbetande kvinnor kommer att öka avsevärt även i andra länder (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.345-f).

Industrisamhället byggdes upp och skapades först utefter en manlig enförsörjarmodell. Det var här mannen som skulle ansvara för familjens ekonomiska försörjning medan kvinnan tog huvudansvaret för hem och familj. Detta var länge ett ideal i det svenska samhället menar Jordansson, Holth och Gonäs (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.37-f). Det tidiga 1900-talets enförsörjarmodell och normen att det är mannen som är försörjaren och kvinnan som sköter det obetalda arbetet i hemmet kom att förändras under mitten av 1900-talet. Det kom nu att bli aktuellt för kvinnor att bidra till försörjningen och tvåförsörjarbegreppet eller tvåförsörjarmodellen skapades. Detta understöddes av införandet av bland annat särbeskattning 1971, som är en viktig faktor till att man nu frångick enförsörjarmodellen, då det nu blev ekonomiskt fördelaktigt för båda parter i hushållet att arbeta. I och med den nya tvåförsörjarmodellen fick kvinnorna rätt att arbeta. Under samma tidsperiod blev utbildningsväsendet mer demokratiserat vilket gjorde att det fanns fler möjligheter för kvinnor att utbilda sig samt att politiska krav eftersträvade bättre levnadsstandard generellt och en utveckling av välfärdsstaten. Författarna nämner även föräldraförsäkringen som en viktig och avgörande faktor för att tvåförsörjarmodellen ska kunna existera och få fäste, då både kvinnor och män har möjlighet att ha ett arbetsliv (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.40-f). Sett till historien har män och kvinnor utför olika typer av arbeten, med variationer gällande tid, plats, klass, ålder, civilstånd och så vidare. Detta kan sägas vara en arbetsdelning i kön som kan följas på ett strukturellt plan och som bygger på föreställningen om lämpliga arbetsuppgifter och områden för män respektive kvinnor. Denna segregation mellan kön inom arbetsmarknaden har alltså sina rötter lång tillbaka i historien (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.35-f).

Detta segregationsfenomen kan också förklaras genom en teori kallad för kärlekskraftsteorin, där Jónasdóttir (2003) anser att kvinnornas underordnade ställning ses utifrån könsrelationer och menar med detta att mäns exploatering av kvinnor kan kopplas till kärlek, där kärlek blir liktydigt med arbete. Kvinnor ger och män tar när det gäller kärlek och omsorg, som i sin tur ger upphov till en maktrelation som kan vara en av förklaringarna till kvinnornas underordnade position och mäns överordnade. Vidare är detta processer som ständigt uppstår, både i arbetslivet och i det övriga livet menar Jónasdóttir. Det är en fråga om en reproduktion av könsmaktstrukturer som utgår ifrån det socialt konstruerade könet och det är sociala praktiker som hänvisar till vad som för oss är manligt och kvinnligt, samt vilka karaktärsdrag och beteenden man kan förvänta (Jónasdóttir 2003 refererad i Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.37).

Dock har utvecklingen för den välfärdsstat som råder idag gått hand i hand med kvinnornas ökande delaktighet i arbetslivet, vilket är positivt och gynnsamt för samhället i stort. Kvinnorna har gått från att mer eller mindre helt sakna förankring i arbete utanför hemmet till att idag utgöra i princip hälften av all arbetskraft i Sverige (SCB 2010) (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.40).

2.1 Småföretagande sett ur ett kvinnligt perspektiv

Drygt 99% av alla egenföretagare i Sverige kan betecknas som småföretag, det vill säga att de har färre än 20 anställda. Enmansföretagen dominerar företagandet och många av dessa har heller inte någon önskan om att utvidga företaget. Småföretagare har ofta högre ålder och mer arbetslivserfarenhet än anställda lönearbetare, men tjänar oftast, mindre. Detta fenomen behandlas av bland annat Elmrud (Elmrud refererad i Lönnbring 2003, s.28-f). Elmrud menar vidare att svensk kultur generellt sett varit ganska småföretagarfientlig men trots detta har småföretagarna lyckats bli fler i antal. Detta beror oftast inte på att man som företagare tror på stora rikedomar och framgång utan är för många ett alternativ då man inte trivs med lönearbetets strikta arbetsvillkor. Trots att många inte blir miljardärer och önskar att expandera sin verksamhet lever många småföretagare ett i deras egna ögon ganska gott liv i förhållande till de målsättningar man har skapat för sig själv. Här är målsättningen för de flesta inte att bli rik utan det som är mest betydelsefullt är att man har möjlighet att förverkliga sig själv och styra över sin egen tid – man har här en inneboende känsla av frihet menar Elmrud. Lönnbring (Lönnbring 2003, s.42-ff) skriver att svenska företagandet präglas av småföretagande och att detta gäller framförallt i det kvinnliga företagandet, där man tenderar att ha inga eller få anställda. Under de senaste decennierna har det skett en ökning i kvinnoföretagande i Sverige. Dock är kvinnliga småföretagare fortfarande underrepresenterade i en manlig företagarevärld, men allt fler kvinnor väljer idag att starta eget och deras deltagande i företagarevärlden har ökat, speciellt efter 1990-talet och fram till idag.

Kvinnors företagande i Sverige kan sammanfattas i följande kategorier enligt Lönnbring:

- De är idag en ganska stor grupp på arbetsmarknaden än tidigare
- Jämfört med andra kvinnor som ej driver eget företag finns det i denna grupp fler antal kvinnor som lever som sambo eller i ett äktenskap
- De har ofta många barn
- De kvinnliga småföretagarna finns i hela Sverige. Dock råder det lokala och regionala skillnader
- Det finns en benägenhet hos dessa kvinnor att deras företagande är relaterat till problem på den lokala arbetsmarknaden
- Regionala olikheter gällande företagandets inriktning innebär att kvinnliga småföretagare deltar i lokala näringslivsstrukturer
- Det råder en branschmässig koncentration men kvinnoföretagandet finns inom alla olika branscher, mer eller mindre
- Det kan förekomma deltidsarbete, precis som då deltid är vanligt förekommande bland lönearbetande kvinnor som är anställda
- Företagararvet är markant
- Många kvinnliga företagare har låg utbildning
- Kvinnornas företag är relativt små, både när det gäller omsättningen och antalet anställda
- Egenfinansieringen är hög och arbetsinsatserna är stora
- Arbetsdagen är ofta splittrad, uppdelad och inte alltid så ekonomiskt lönsam
- De är inte så marknadsföringsinriktade
- De professionella nätverken är relativt små
- Företaget spelar en betydande roll i kvinnornas liv. Dock på olika sätt. Detta förklaras med att de är följsamma, tillfreds, anpassningsbara från arbetskrav och krav från det personliga livet, stolta över företaget samt att de känner en stor frihetskänsla (Lönnbring 2003, s.42-ff).

De kvinnliga småföretagarna kan även kännetecknas av osynlighet, mångfald och framförallt anpassning, vilket tas upp av Sundin och Holmqvist (Sundin & Holmqvist 1989 refererad i Lönnbring 2003, s.48). När det gäller osynlighet menas här att kvinnor som företagare länge varit underskattade, både i betydelse och i antal. Dock fortsätter det kvinnliga företagandet att öka i Sverige, fast i en långsam takt. Mångfald berör den bredd och variation som finns i de olika kvinnoföretagen gällande till exempel bransch, drivkrafter och bakomliggande motiv. Kvinnorna har också en tendens att anpassa sitt företagande och den egna verksamheten utefter familjen, hemmet och det övriga livets premisser och behov. Familjen och hemmet är mycket centralt för den kvinnliga företagaren. Faktorer som antal barn, civilstånd, ålder, deltidsarbete samvarierar med till exempel regionala förutsättningar eller typ av bransch. Då familjen och hushållet är en hög prioritet hos många kvinnliga företagare kan det uppstå svårigheter med att tiden inte räcker till för både det egna företaget och krav eller behov från det övriga livet. Detta beror även på att kvinnor idag upplever att de i tillägg till sitt arbetsliv även känner att det vilar på deras axlar att ta huvudansvaret för hushållet och familjelivet.

Även om denna ansvarskänsla i en hel del fall handlar om ett frivilligt åtagande hos dessa kvinnor uppstår ibland konflikter i tid mellan de två huvudsfärena i vardagslivet. Lönnbring (Lönnbring 2003, s.48) menar att en känsla av otillräcklighet kan uppstå då man känner krav på att vara tillgänglig i de båda sfärerna.

Kvinnligt företagande är starkt underrepresenterat i Sverige, särskilt om man jämför med många andra industrialiserade länder anser Lönnbring (Lönnbring 2003, s.44). I till exempel Norge, USA och Kanada är andelen kvinnliga småföretagare i princip dubbelt så stort som i Sverige. En förklaring till att kvinnornas småföretagande är ganska lågt i Sverige kan vara omfattningen i den offentliga sektorn och dess utbredning i det svenska samhället. I den offentliga sektorn, framförallt inom vård och omsorg, är kvinnor högt överrepresenterade och har på så sätt tillgång till en stor arbetsmarknad. Författaren tar upp ännu en möjlig orsak till det låga antalet kvinnliga småföretagare och menar att lönearbetande kvinnor i anställning har en generellt sett låg ställning i toppskiktet i Sverige i jämförelse med Norge, USA eller Kanada.

Man gör en del försök i Sverige till att öka andelen företagare som är kvinnor, skriver Hirdman (Hirdman 2014, s.115). Ett exempel på detta kan nämnas olika ekonomiska bistånd och satsningar. 2007-2009 satsade alliansregeringen ganska stort, 100 miljoner kronor per år i tre efterföljande år. Syftet med denna satsning var en vision där man ville främja det kvinnliga företagandet och kvinnors småföretagande i Sverige och att stärka kunskaperna kring kvinnoföretagande samt forskningen om kvinnors småföretagande i Sverige. Man vill öka nyföretagandet hos kvinnor och minimera svårigheterna som finns förknippat med detta – man vill ha fler kvinnor som driver eget företag. Fler sådana satsningar kan vara betydelsefulla bidrag till en positiv utveckling och ett mer fördelaktigt företagsklimat för kvinnliga småföretagare, där andelen företagande kvinnor kan växa sig ännu större (Hirdman 2014, s.115).

2.2 Vad säger forskningen om de kvinnliga företagarna?

Undersökningar kring tidigare forskning visar att det inte har lagts så mycket fokus kring det kvinnliga småföretagandet. Flera författare skriver om detta i sina artiklar och eftersträvar mer forskning i framtiden. Även om dessa artiklar till största del består av studier utförda i Amerika kan man ganska enkelt urskilja dessa i det svenska samhället idag. I en artikel publicerad elektroniskt i *Entrepreneurship, Theory & Practice* (2007) skriver författarna Minniti och Langowitz om tidigare forskning kring kvinnoföretagande. De menar att relativt lite uppmärksamhet har riktats mot kvinnor som driver företag, men trots detta visar nyligen utförda studier på att det kvinnliga företagandet ändå ökar. Ökningen till trots existerar det betydande skillnader mellan könen när det gäller öppnandet av nya företag. I artikeln framför författarna att kvinnors företagande är viktiga för ett lands tillväxt, och vill belysa vikten av en ökad förståelse samt för att utveckla möjligheter för kvinnligt företagande. Misslyckas man med att förstå och ta tillvara dessa omkringliggande faktorer kan det resultera i bland annat införandet av kostsamma och ineffektiva policys och underutnyttjande av kvinnornas humankapital samt en lägre levnadsstandard bibehålls (Minniti & Langowitz 2007, s.3).

Om kvinnor är betydelsefulla för tillväxt och entreprenörskap är viktigt för tillväxt, är det särdeles angeläget att vi förstår vilka faktorer som mobiliserar eller hindrar kvinnor från att starta nya företag (Minniti & Langowitz 2007, s.3).

Författarnas syfte med studien är att bidra till en förståelse gällande orsakerna och mekanismerna bakom det olikformiga beteendet mellan män och kvinnor samt att den ska vara ett meningsfullt bidrag i att skapa respekt för nyföretagande och dess möjligheter till tillväxt. Att fortsätta forska och ta reda på mer gällande kvinnoföretagande blir särskilt viktigt då statsförvaltningar över hela världen anser att företagande är ett sätt att öka välfärden i det egna landet (Minniti & Langowitz 2007, s.22).

Även Bruin, Bush och Welter skriver i sin artikel "Introduction to the Special Issue: Towards Building Cumulative Knowledge on Women's Entrepreneurship" (2006) om bristen av forskning kring kvinnoföretagandet och håller med om att kvinnor utgör ett betydande bidrag till innovation, arbete och skapande av välstånd i ekonomier runt om i världen. Författarna fortsätter med att poängtera att trots kvinnors företagande ökar är de fortfarande relativt osynliga i studier gällande företagande. Utmaningen ligger inte enbart i att eftersträva mer forskning kring området utan den måste även vara förknippad med och grundad på en teori. Forskningen måste också fånga in heterogeniteten om vad som formar kvinnligt företagande samt vara en gradvis tillsats och ses som ett komplement till tidigare studier, som i sin tur kan kopplas samman och som kan bygga vidare på varandra (Bruin, Bush & Welter 2006, s.1). Författarna till artikeln nämner "The Diana Project" som ett väsentligt bidrag till kvinnoföretagandet. I detta projekt deltar 20 länder som visar på ett steg i rätt riktning. "The Diana Project" grundades 1999 för att öka medvetenheten och förväntningarna hos kvinnliga företagare vad det gäller tillväxt och expansion av den egna verksamheten. (Bruin, Bush & Welter 2006, s.7).

Ytterligare forskning i detta tema belyser vad som motiverar kvinnliga företagare att starta egna företag. Demartino och Barbato (Barbato & Demartino 2003, s.2) skriver i sin artikel "Differences between women and men MBA entrepreneurs: exploring family flexibility and wealth creation as career motivators" att denna studie, som även bekräftar tidigare forskning, visar att kvinnor är mer motiverade än män av familjerelaterade anledningar när de väljer att starta eget företag. Kvinnor är mindre intresserade av välstånd och utveckling av den egna verksamheten, än männen. Studiens resultat stödjer tidigare forskning som visar på att kvinnor använder sitt företagande som ett flexibelt alternativ för att samtidigt kunna hantera arbetsliv och det övriga livet, framförallt familjelivet. Detta är en viktig poäng då en del forskare tidigare hävdade att skillnader mellan manligt och kvinnligt företagande kan vara ett resultat av att kvinnor har mindre kunskap gällande företagande, mindre utbildning och lägre potential att avancera. Resultatet i författarnas studie visar här istället att skillnaderna kan bero på att kvinnor och män har olika motivatorer eller drivkrafter. Företagande för dessa kvinnor erbjuder en nivå av flexibilitet och balans, som de behöver för att skapa ett tillfredsställande arbetsliv och övrigt liv (Barbato & Demartino 2003, s.2). Mer forskning är nödvändig för att förstå hur dessa skilda drivkrafter påverkar företagarnas val sett ur ett könsperspektiv. I tillägg får man inte bortse från andra skillnader som eventuellt kan påverka såsom socialisation och diskriminering.

Forskningen behöver breddas och fördjupas för att förstå hur de olika drivkrafterna påverkar företaget, hos både kvinnor och män (Barbato & Demartino 2003, s.17).

Alsos, Isaksen och Ljunggrens artikel som publicerats i *Entrepreneurship, Theory & Practice* (2006), behandlar företagande och menar att företagande än idag anses ha en manlig dominans. Studien visar att kvinnor inte bara är färre i antal när det gäller företagande utan också att kvinnor inte lyckas uppnå samma tillväxt i sin verksamhet, som de manliga företagarna. Tidigare forskning har visat på samma resultat och även denna studie bevisar att företag ledda av kvinnor växer långsammare än manligt ledda företag. Kvinnliga företagandet har generellt sett ökat, fast i långsam takt. Forskning om möjliga skillnader mellan manliga och kvinnliga företagare söker även efter förklaringar av dessa olikheter. Resultatet har varierat och författarna i artikeln menar att det dock är mer likheter än skillnader mellan könen när det kommer till motivation, risktagande och själva öppnandet av företaget och så vidare (Alsos, Isaksen & Ljunggren 2006, s.1). Försök att underlätta kvinnliga företagens tillgång till finansiellt kapital är av stor vikt och måste tas hänsyn till. Författarna menar att banker, investerare och andra som på ett eller annat sätt kan bidra med ekonomiska medel bör bli mer medvetna om gapet mellan könen, för att inte gå miste om potentiell och framgångsrik affärsverksamhet (Alsos, Isaksen & Ljunggren 2006, s.16).

Författarna Brush, Carter, Gatewood och Hart skriver i sin artikel "Women Entrepreneurs: Moving Front and Center: An Overview of Research and Theory" (2003) att forskare runt om i världen har studerat kvinnors företagande i mer än 25 år. Syftet med denna artikel är enligt författarna att organisera och framställa arbetet som redan har gjorts på området samt att identifiera frågorna som ännu inte besvarats. Detta kan delas upp i tre huvudsakliga områden: humankapital, strategiskt val och strukturella barriärer i den omkringliggande miljön (Brush, Carter, Gatewood & Hart 2003, s.26). De menar att vidare forskning bör bygga vidare på dessa tre kategorier. Man kan försöka öka det kvinnliga företagandet genom att öka erfarenheter inom affärsverksamhet genom till exempel olika träningsprogram, personlig coaching eller mentorskap. Författarna menar att en bredare kunskapsbas kan hjälpa kvinnor att förstå sin egen, unika situation när det gäller historisk, ekonomisk, etnisk, legal eller religiös kontext. Ökningen av fler kvinnliga studenter i ämnet företagande och affärsverksamhet kan mötas av att man erbjuder dessa kvinnor verktyg och erfarenheter, som behövs för att lyckas i sitt företagande. Författarna menar att det är väl värt insatsen, både när det gäller den enskilda individen och företagsverksamheten men även samhället i stort (Brush, Carter, Gatewood & Hart 2003, s.28).

Flera forskningsresultat visar att det är fler kvinnor som startar eget idag, även om ökningen fortfarande sker gradvis och ganska sakta. Precis som den positiva utvecklingen på arbetsmarknaden börjar allt fler kvinnor ta sig an den annars tidigare manliga livsformen självständighetens livsform, där de väljer att starta eget företag och att leva utefter den självständiga livsformens kännetecken. Eller åtminstone delvis leva självständighetens livsform, som sammanblandats med ytterligare en livsform. Mer om den självständiga livsformen och dess typiska karaktärsdrag presenteras vidare i kommande stycke.

3. Teori

I detta kapitel kommer jag att beskriva de begrepp och teorier som jag anser vara relevanta och betydelsefulla för min uppsats. Bakgrund och historik inleder detta kapitel och därefter kommer det kvinnliga småföretagandet att belysas samt även tidigare forskning kring detta fenomen. I teorikapitlet kommer en hel del fokus läggas på livsformsanalysen, livsformer och företagandet som arbetsform, just för att detta är centrala delar i min undersökning. Även livspusslet kommer att behandlas och vad som händer då det uppstår obalans i detta. Tidsbrist och en konstant effektiviseringen av tiden samt den dubbelarbetande kvinnan kommer också tas upp. I slutet av teorikapitlet kommer också strategier för att hantera obalans att presenteras samt även otillräcklighetens problematik. Flexibilitet som en bra eller dålig lösning i att hantera obalans i livspusslet avslutar detta kapitel.

3.1 Livsformer och den självständiga livsformen

Livsformsanalys betonar kvalitativa skillnader i människors vardagliga liv, som resulterar i skilda krav på vad som egentligen är ”det goda livet”. Människor som lever skilda livsformer har således olika behov och skilda krav på vad ett tillfredsställande liv bör innehålla. Bergqvist (Bergqvist 2004, s.16-f) behandlar livsformsanalysen och fortsätter med att den ursprungliga livsformsanalysen härstammar från 1980-talets Danmark, där framförallt etnologen Højrup arbetade fram detta begrepp. Den ursprungliga livsformsanalysen menade att livsformer är logiska konstruktioner med utgångspunkt i produktionssättet, och inte i olika sociala fenomen, som faktiskt existerar. Højrups livsformsanalys ansåg att de olika livsformernas skilda materiella förutsättningar enbart var socioekonomiska och utgick bara ifrån själva produktionssättet. Detta fick konsekvensen att analysen har haft svårigheter med att kunna implementera en könsanalys menar Bergqvist.

Jakobsen och Karlsson (1993) och senare även Bergqvist (2004) och Axelsson (2009) arbetade fram en vidareutveckling av den ursprungliga livsformsanalysen vilket resulterade i den kritisk realistiska livsformsanalysen, där man istället utgick från att människor och livsformer är två helt skilda företeelser – människor lever livsformer men de är inte livsformerna. Vidareutvecklingen av livsformsanalysen är baserad på den kritiska realismens vetenskapsteoretiska grund och har en feministisk basteori (Jónasdóttir 2003) inarbetad. Den kritisk realistiska livsformsanalysen kombinerar en arbetsform med en kärleksform, som lägger grunden för specifika livsformer fortsätter Bergqvist (Bergqvist 2004, s.16-f). I och med detta kan man hantera skillnader mellan könen i livsformerna, vilket är fördelaktigt i dagens samhälle. Jag kommer i huvudsak att utgå ifrån den vidareutvecklade kritisk realistiska livsformsanalysen i min uppsats.

Alla människor, såväl kvinnor som män, har olika värderingar när det gäller vardagslivet och det man anser vara ”det goda livet”. Detta skriver Bergqvist och Axelsson (2011) om och menar med detta att alla människor har olika uppfattningar och åsikter kring arbetet, fritiden, familjen och det övriga livet i stort. Själva livsformsanalysen och tankarna kring livsformsbegreppet utgår ifrån att människor i ett och samma land lever helt skilda kulturer eller i det här fallet skilda livsformer i sitt vardagsliv. De har strukturella uppsättningar av helt olika levnadsvillkor.

Alla människor lever således olika livsformer och har i och med detta skilda behov, värderingar och sätt att agera samt totalt helt olika åsikter kring vad ”det goda livet” innebär, vad som krävs för att nå upp till detta och vilka möjligheter som finns att tillgå. De har varierande mål och medel för att uppnå ”det goda livet” (Bergqvist & Axelsson 2011, s.23-f). Vidare är livsformer som struktur uppbyggd av flera olika hörnstenar vilka är praktik och ideologi samt arbetsform och kärleksform skriver Bergqvist (Bergqvist 2004, s.32).

Livsformer är en enligt den kritisk realistiska livsformsanalysen en uppsättning av sociala strukturer med tillhörande mekanismer som utgör drivkrafterna och motiven bakom människors handlingar i vardagslivet fortsätter Bergqvist och Axelsson (Bergqvist & Axelsson 2011, s.23-f). Med detta menas också att människor och livsformer är helt skilda saker. Det som är grundläggande för sättet som livsformsanalysen ser på människorna i samhället är att det är sociala strukturer som villkorar mänskligt handlande, med andra ord erbjuder möjligheter till och/eller begränsningar för våra handlingar. Författarna menar också att det är viktigt att komma ihåg att strukturer inte beslutar och bestämmer över våra handlingar och att vi alltid har ett val. Detta kan delvis förklaras med begreppet möjlighetskostnader som tas upp av Bergqvist (Bergqvist 2004, s.23-f). Möjlighetskostnader innebär att människor lever olika strukturella positioner och dessa positioner innefattar varierande inneboende intressen hos individen, som gör oss människor i förväg mer benägna att välja vissa handlingsvägar. Detta betyder att valet är helt och hållet upp till individen själv även om möjlighetskostnaderna för olika handlingsvägar eller projekt skiljer sig åt avsevärt. Trots att det är strukturer som möjliggör men samtidigt också sätter begränsningar för hur människor handlar, är det vi människor som genom våra individuella handlingar återger eller omvandlar strukturerna. Bergqvist menar också att enskilda individer kan förflytta sig mellan livsformerna, även om detta inte görs helt villkorslöst. Dessa rörelser mellan olika livsformer ger upphov till förändringar för individen. Rörelser mellan livsformer orsakar dock inte förändringar för själva livsformstrukturerna, i alla fall på kort sikt. Vidare är livsformer ett teoretiskt, abstrakt och strukturellt fenomen. Med andra ord så finns de mitt ibland oss och vi lever dem men de är inte synliga för blotta ögat. Dock är livsformerna inte mindre verkliga och de ger ständigt upphov till konkreta händelser i människors liv anser Bergqvist (Bergqvist 2004, s.29-f).

Livsformerna är grundläggande och ofrånkomliga från människorna i samhället och över tid är det endast formerna för produktionen som skiljer sig åt. De är också relaterade internt med varandra och är väsentliga för det samhälle som de förekommer i (Bergqvist 2004, s.32). De har heller ingen chans att förändras i någon grundläggande bemärkelse eller att upphöra, utan att samhället där det förekommer förändras eller på andra sätt slutar att existera. Viktigt att nämna är även att livsformer grundas på sammanflödet av en position i ett ekonomiskt produktionssätt (produktion av medel för liv) och på en position i ett socio-sexuellt produktionssätt (produktion av livet i sig). På detta sätt blir livsformer en typ av kombination eller sammanblandning av en arbetsform och en kärleksform. Denna kombination skapar en livsformsspecifik praktik, det vill säga en materiell struktur, samtidigt som den även skapar en specifik ideologi, som står för en kulturell struktur.

Den livsformsspecifika praktiken går ut på diverse materiella förutsättningar för tillvaron och som sådana ger de upphov till särskilda begreppsvärldar och perspektiv, som i det här fallet ideologier. Det finns alltså en inbördes relation mellan en livsforms praktik och dess ideologi, med andra ord genererar praktiken ideologin och ideologin i sin tur har rötter i praktiken (Bergqvist 2004, s.32-f). Dock kan en individ leva en blandform av olika livsformer där praktik och ideologi inte tillhör samma livsform, menar Bergqvist. Konsekvenserna här kan eventuellt bli att en individs möjlighetskostnader för att få ihop vardagslivet och för att uppnå ”det goda livet” blir höga och att människor på så sätt får svårt att utföra konkreta handlingar. Praktikerna man finner i livsformsanalysen utgör basen för skilda arbetsformer och kärleksformer, som tillsammans skapar en uppsättning olika livsformer – där livsformer som sociala strukturer villkorar på ett varierande sätt tillvaron för människor i samhället. De är också parvis relaterade med varandra skriver Bergqvist (Bergqvist 2004, s.33-f). Författaren anser att i dagens patriarkala samhälle är livsformernas praktik könsbestämda. De olika kärleksformerna delas upp i antingen ”bekräftare” eller ”de bemyndigade” och kvinnor brukar oftast positioneras som bekräftare i den strukturella könsrelationen gentemot mannen. ”Bekräftarnas” kärleksform är således basen för de strukturellt kvinnliga livsformerna samtidigt som ”de bemyndigades” kärleksform tenderar att vara grunden för de strukturellt manliga. ”Bekräftarnas” kärleksform baseras på en omsorgspraktik och ”de bemyndigades” kärleksform på en tillägnelsepraktik. Livsformspraktiker som utgörs av sammanblandningar av en kärleksform och en arbetsform är med andra ord dels manliga och dels kvinnliga menar Bergqvist. Kvinnor kan leva strukturellt manliga livsformer och tvärtom och ofta lever människor blandformer av flera olika livsformer (Bergqvist 2004, s.36-f).

Jacobsen (1999:205f refererad i Bergqvist & Axelsson 2011) menar att det kan upplevas som konstigt att en teori om kvinnliga arbetsformer som grundar sig på en ekonomisk beroenderelation gentemot män skulle vara relevant och aktuell idag. Det kan även uppfattas som märkligt att de arbetsformer som bygger på positioner i den ekonomiska produktionen skulle vara enbart manliga. Sverige är ett land där många kvinnor på olika sätt och i olika former förvärvsarbetar men Jacobsen fortsätter med att även om kvinnor idag har mer valfrihet och större möjligheter att arbeta kan möjlighetskostnaderna för att göra detta bli oerhört höga. Höga möjlighetskostnader kan i det här fallet visa sig genom att kvinnor till exempel i stor omfattning jobbar dubbelt, då de ofta har huvudansvaret för hem och familj. Jacobsen syftar också till att det egentligen är en fråga om ett gammalt fenomen fast i en ny skepnad. Kvinnornas situation har ändrats och utvecklats i positiv riktning och de är betydligt mer delaktiga i det svenska arbetslivet och den ekonomiska produktionen men den strukturella könsrelationen där kvinnor ofta är underordnade mannen är fortfarande kvar. Normen i dagens samhälle verkar fortfarande vara manlig och kvinnor tenderar att bli avvikare i ett patriarkalt samhälle menar Jónasdóttir (1991:226-228 refererad i Bergqvist & Axelsson 2011, s.27-f) och även Jacobsen (1999:94 refererad i Bergqvist & Axelsson 2011, s.27-f).

3.1.1 Skillnaden mellan strukturellt manliga och strukturellt kvinnliga livsformer

De strukturellt manliga livsformerna har alla gemensamt att de grundar sig på ”de bemyndigades” kärleksform i kombination med en av de arbetsformer som är tydligt förknippad med den ekonomiska produktionen, skriver Bergqvist (2004). Dessa livsformer bygger på att man har uppsatta mål för sig med förutsättningen att tiden är ens egen att disponera.

De strukturellt kvinnliga livsformerna bygger däremot på ”bekräftarnas” kärleksform som blandas med en av arbetsformerna som inte baseras på delaktighet i den ekonomiska produktionen. Dessa arbetsformer är inriktade mot produktionen och bevarandet av den mänskliga existensen i sig och är förknippad med den ekonomiska produktionen genom till exempel äktenskap eller liknande relationer. Här har kvinnorna hemmet och familjen som sitt främsta ansvarsområde och alla livsformer har både mål och medel för att nå målet inom familjelivet och hemmets fyra väggar (Bergqvist 2004, s.39).

3.1.2 De olika livsformerna – en snabb genomgång

Jag kommer nu kort att beskriva de olika livsformerna för att sen gå över till att mer ingående fokusera på självständighetens livsform, där egenarbete och företagande hör hemma. Som Bergqvist (Bergqvist 2004, s.33-f) skriver är det viktigt att komma ihåg att livsformerna alltid är parvis relaterade med varandra, där livsformer som sociala strukturer villkorar på ett varierande sätt tillvaron för människor i samhället. Företagandets livsform är centralt i min uppsats så därför kommer en hel del fokus läggas på just företagande.

Arbetslivsformen och husmorslivsformen:

Arbetslivsformen kombinerar ”de bemyndigades” kärleksform med det traditionella lönearbetets arbetsform. Man äger inga produktionsmedel, man säljer rätten att kontrollera och använda sin arbetskraft under en viss tid, har en underordnad ställning i arbetsorganisationen och saknar ofta karriärvägar. Här är arbete endast ett medel för att nå målet som här är det övriga livet och fritiden. Husmorslivsformen kombinerar ”bekräftarens” kärleksform med husmorsarbetets arbetsform. Troligen är det denna som är vanligast bland de kvinnliga livsformerna och här handlar det om att man har till exempel ett äktenskap med en man som lönearbetar, vars arbete är grundläggande för denna livsform (Bergqvist 2004, s.40-f).

Karriärens livsform och representationshustruns livsform:

Karriärens livsform kombinerar ”de bemyndigas” kärleksform med karriärarbete. Karriärarbete är också lönearbete men av ett annat slag än det traditionella. Detta kännetecknas istället av att man främst säljer sin egen kunskap och kompetens och inte i första hand sin tid. Här finns möjligheter att stiga i karriären. Till skillnad mot arbetslivsformen blir här fritiden och den övriga tiden utanför arbetet ett medel för att nå målet, som här är karriär. ”Det goda livet” blir en fråga om personlig utveckling och fritiden ställs ofta till arbetets förfogande. Representationshustruns livsform bygger på en sammanblandning av ”bekräftarens” kärleksform och arbetsformen representationsarbete. Här har hem och familjesfären en kontakt med mannens livsform. Det är mannens karriärarbete som påverkar kvinnan och hon är helt beroende av mannens lönearbete.

Mål och medel ligger i hem och familj och det övriga livet och ”det goda livet” anses vara ett hem där kvinnan känner sig tillfreds och kan ha en väl fungerande familj, som dock inrättas sig efter mannens livsform. Handlar om en ständig anpassning där hennes tid är andras tid (Bergqvist 2004, s.43).

Kapitalistens livsform och Investorns livsform:

Grundläggande för kapitalistens och investorns livsformer är att man äger någon form av kapital såsom aktier eller pengar, som man använder för att skaffa sig ännu mer kapital. Man placerar sitt kapital för att det ska generera nya tillgångar att investera. Tydliga definitioner gällande mål och medel saknas (Bergqvist 2004, s.45).

Självständighetens livsform och medhjälperskans livsform:

Självständighetens livsform kombinerar ”de bemyndigades” kärleksform med arbetsformen egenarbete och är den livsform som jag till stor del baserar min studie på. Denna livsform består av egenföretagare som driver företag med ett fåtal eller inga anställda, det vill säga ganska små företag. Kännetecknen är att man själv är producent och äger sina produktionsmedel, man äger även arbetsprodukten och det handlar ofta om familjeföretagande. Något som är centralt i denna livsform är att företaget inte drivs av kapitalism utan av självständighetens rationalitet. Denna livsform har under ganska lång tid hamnat i skymundan bakom det traditionella lönearbetet men har på senare år börjat växa sig större. Praktiken i denna livsform skapar föreställningar om att hela dygnet är en möjlig arbetstid och man tänker arbete i allt man gör, även på fritiden. Målet här är att få vara sin egen och att styra över sitt egen tid och det är detta som är ”det goda livet”. Det egna företaget blir således både medel och mål där ideal som hårt arbete och lojalitet blir betydelsefullt. Det upplevs viktigt att man lyckas upprätthålla sin självständighet.

Medhjälperskans livsform kombinerar ”bekräftarnas” kärleksform med arbetsformen medhjälpsarbete. Kvinnan blir en ”medhjälpare” familjemedlem där insatsen i mannens företag kan variera. Här är familjelivet, hemmet och det övriga livet allra viktigast. Är behovet av medhjälpsarbete i mannens verksamhet litet är det inte ovanligt att dessa kvinnor även har ett arbete vid sidan av. ”Det goda livet” här handlar framförallt om familjelivet och hemmet är i förbindelse med ett självständigt företagande, där kvinnans arbetsinsats bidrar till familjens verksamhet. Medhjälp kan också bestå av att man inte ställer krav på mannen att bidra i hushållet eller familjeplaneringen och att man själv står för detta ansvar (Bergqvist 2004, s.43-f).

Jag kommer att stanna kvar i självständighetens livsform eftersom denna är en viktig del i mitt teoretiska resonemang i min uppsats. Denna livsform är betydelsefull för min studie då den handlar om kvinnliga småföretagare och deras möjligheter eller svårigheter att skapa balans mellan arbetstiden i företaget och familjeliv eller det övriga livet.

3.1.3 Olika typer av självständighetens livsform

Även Gunilla Lönnbring behandlar livsformsanalysen i sin avhandling, men fokuserar framförallt på självständighetens livsform och kvinnliga småföretagare på landsbygden. Lönnbring utgår ifrån Højrupps ursprungliga livsformsanalys i sin avhandling (Lönnbring 2003, s.20). Men precis som Jacobsen och Karlsson (1993), Bergqvist (Bergqvist 2004) och Axelsson (2009) anser Lönnbring att man inom självständighetens livsform har ett uppsatt mål och ett grundläggande och starkt ideal om att man vill vara verksam åt sig själv och att i och med detta själv kan kontrollera den egna verksamheten och det egna arbetet.

Gränsen mellan arbetets sfär och det övriga livet, till exempel familjelivet, kan dock vara ganska otydlig och svår att avgränsa (Lönnbring 2003, s.11). Lönnbring kom fram till att styra över sin egen arbetstid, frihetskänslan, kreativiteten och möjligheten att förverkliga sina idéer blir väsentliga och meningsfulla inslag i företagande kvinnors vardagsliv, både när det gäller deras egna välmående och att kunna hantera balansgången mellan arbete och övrigt liv (Lönnbring 2003, s.214-ff).

Lönnbring skiljer på fyra idealtypiska kategorier utifrån både skilda förhållningssätt till familj och omsorg samt arbete och företagande. För samtliga gäller att företagandet ses som en grundläggande sysselsättning och en möjlig inkomstkälla, men är dock inte alltid den viktigaste drivkraften:

- De familjeorienterade företagarna:

Här står familjelivet och landsbygdsboendet i centrum och företagandet ses som ett hjälpmedel i att få vardagslivet att gå ihop. Arbetet nära hemmet (och ibland inom hemmet) är en strategi att balansera arbete med det övriga livet, framförallt med fokus på familjen och barnen. Barns behov kommer här i första hand och man anpassar företagandet utefter dessa behov. Här är företagandet en anpassningsstrategi till lokala arbetsmarknaden, boende på landsbygd och familjelivet. Kvinnor här bryter gamla mönster i och med att de öppnar eget företag men det utförs på ett sådant sätt att traditionella könsroller inte förändras, då kvinnor här önskar ha ansvar för hemmet och familjen i ganska stor utsträckning, vilket förstärker könsstrukturen (Lönnbring 2003, s.214-ff).

- De genuina företagarna:

Här är själva företagandet professionen. Viktiga drivkrafter är företagets överlevnad och dess stabilitet. Familjelivet och det övriga livet inordnas i den egna verksamhetens ramar. För kvinnorna i denna grupp är känslan av oberoende, möjligheten till egenkontroll och självbestämmande mycket viktigt (Lönnbring 2003, s.214-ff).

- De ofrivilliga företagarna:

Här ser man det egna företaget som nödvändigt för att kunna arbeta med det man vill, det man tycker är intressant eller på annat sätt utvecklande för en själv.

I vissa fall kan företagandet upplevas som ett hot, genom sina regler, då det är det innehållsliga i företaget som står i fokus och är den egentliga drivkraften i företagandet. Familjelivet har oftast en enkel och okomplicerad relation till företaget.

Kvinnornas drivkraft i denna grupp är att man kan arbeta med det man tycker är berikande och meningsfullt, engagemang skapat av ett genuint intresse och att man anser sig själv välja den enda rätta vägen. Ett otraditionellt handlande och nytänkande präglar också denna grupp. Företagare i denna grupp kan även riskera att bli ifrågasatta som "riktiga" företagare och av andra bli hänvisade till gruppen hobbyföretagare (Lönbring 2003, s.214-ff).

- Entreprenörerna:

Dessa kvinnor fascinerar och drivs av möjligheten att realisera sina egna kreativa idéer i den egna verksamheten och inspireras av risktagandet och personliga utmaningar. Det som upplevs extra spännande i denna grupp är uppbyggnadsfasen och företagsstarten. Kreativitet och nytänkande är viktigt och företaget ses som ett individuellt projekt. Kvinnorna här förknippas med hög självtillit och har ofta lite högre utbildning än endast grundskola samt att de ofta har andra arbetslivserfarenheter som de skaffat sig före företaget. Denna typ av företagande kvinnor kan också kopplas ihop med karriär, både ideologiskt och i praktiken. Denna grupp bryter också mot den traditionella uppdelningen mellan könen, både inom arbetslivet men också i det övriga livet. Här fokuseras inte familjelivet och kvinnorna har ofta vuxna barn eller inga alls (Lönbring 2003, s.214-ff).

Dessa fyra idealtyper kan man finna i självständighetens livsform och uppträder sällan i rena former, där man har en idealtyps samtliga kännetecken. Dominansen av de olika idealtypiska kategorierna varierar dessutom över tid, beroende på förändringar i arbetslivet (Lönbring 2003, s.214-f). Idealtyperna blir aktuella i denna uppsats och kommer att undersökas vidare, genom kvalitativa intervjuer, för att sen analyseras och tas upp i resultatet.

Självständighetens livsform har stort fokus på arbete och mycket arbete läggs på den egna verksamheten. Människor som lever i självständighetens livsform ser dygnets alla timmar som potentiell arbetstid och det är mer regel än undantag att man jobbar mycket hemma och tar med sig arbete hem. I samband med detta uppstår en påverkan gällande tiden man har till familjen, hemmet och den personliga vilan vilket skapar en ojämn tidfördelning, där tiden för familj och hem alltid får stå tillbaka. Här kan man tala om att arbetets sfär spiller över och påverkar det övriga livets sfär och hem och familj, där familjeliv och övriga livet blir lidande (Bergqvist & Axelsson 2011, s.27-f). Arbetande kvinnor måste inte bara hantera höga krav från båda sfärerna samtidigt utan de måste även förhålla sig till en upptrappning av tiden menar Hochschild (Hochschild 2012, s.7-f). Det blir här en fråga om att kvinnor mer eller mindre måste dubbelarbeta för att kunna vara delaktiga i arbetslivet.

3.2 Den dubbelarbetande kvinnan

Under sent 1900-tal och in i början av 2000-talet uppstår diskussioner om på vilket sätt män och kvinnor ska kunna hantera en kombination gällande arbetsliv och det övriga livet och familjen. Kvinnor har helt andra förutsättningar för att klara av detta och för dem handlar det framförallt om en anpassning till ett arbetsliv som skapats utifrån manliga premisser och behov. Jordansson, Holth och Gonäs menar att sega strukturer i samhället upprätthåller och bevarar genusarbetsdelningen, där kvinnor fortfarande har huvudansvaret för hem och familj samtidigt som de i tillägg har ett omfattande arbetsliv (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.35-f). Även Bergqvist och Axelsson (Bergqvist & Axelsson 2011, s.27-f) håller med om detta och menar vidare att kvinnans roll som bekräftare och med huvudansvar för hem, familj och det mänskliga livet tenderar att kvarstå samtidigt som männens mer överordnade ställning och att de är befriade från huvudansvaret för familj och hushåll fortlever.

Eva Moberg (Sjögren 2003, s.35) myntade redan i början av 1960-talet begreppet ”villkorlig frigivning” för att beskriva kvinnors villkor i ett manligt samhälle. De fick tillåtelse att arbeta så länge de även skötte hem och familj på ett lika bra sätt som tidigare, då de inte arbetade. Detta begrepp kan även idag till viss del sägas stämma överens med hur det patriarkala samhället är uppbyggt menar Jónasdóttir (Jónasdóttir 2003, s.184). Samtidigt som kvinnan i allt större omfattning arbetar utanför hemmet ansvarar de fortfarande för vardagssysslor i hemmet och för familjen generellt. Moberg anser att kvinnorna helt enkelt gör mest av det oavlönade arbetet i hemmet. Lite drygt 4 timmar jämfört med männens drygt 2 1/2 timme (Sjögren 2003, s.35). Kvinnor idag gör alltså största delen av det obetalda och ofta osynliga hemarbetet, trots över 40 år av diskussioner. Kvinnor har fått sin frihet på ett villkor – nämligen att de fortfarande förstår att deras huvudansvar ligger på hushållet och familjen. Vi sitter fortfarande fast i denna villkorliga frigivning menar Moberg (Sjögren 2003, s.35).

Kvinnor idag har oftast någon form av förvärvsarbete samtidigt som de fortfarande har huvudansvaret i hemmet, med allt vad det innebär. Den arbetande, moderna kvinnans arbetsinsats idag kan sägas gå under benämningen ”den dubbla bördan” eller ”det andra skiftet” Om detta skriver Jordansson, Holth och Gonäs (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.44-f) och menar att många kvinnor upplever idag att när arbetsdagen är slut och man kommer hem är det dags för att gå på det andra skiftet, som här motsvaras av det ofta osynliga arbetet i hushållet. Tittar man ur ett arbetslivsperspektiv innebär att den rådande arbetsdelningen som än idag förknippar kvinnors huvudsakliga ansvar till hem och familj, leder till en exploatering av dessa kvinnor samtidigt som männen får mer eller mindre obegränsade resurser till att hänge sig åt arbetslivet (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.46). Författarna menar att mannen som samhällsvarelse och kvinnan som omsorgsvarelse har en kontinuitet som verkar vara svår att sätta stopp för. Förståelsen för arbetslivet och arbetsvillkoren är genomsyrade av den genusordning som skapades för mer än 100 år sedan och tillsammans med en könsblind syn på arbetslivet har detta resulterat i konsekvenser för den rådande situationen i samhället idag (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.35-f).

Att kvinnor i allt större utsträckning förvärvsarbetar och är delaktiga i att försörja hem och familj, samtidigt som de har den största ansvarsbördan i det obetalda hemanarbetet och familjelivet är i således inget nytt fenomen. Den moderna kvinnans totala arbetsbörda kan i och med detta förklaras som den ”dubbla bördan” eller ”det andra skiftet” och detta begrepp förs upp till diskussion av många författare bland annat Jordansson, Holth och Gonäs (2011, s.40) och Hochschild (2001, 2012). Många kvinnor arbetar ett skift på arbetet för att sen komma hem och gå på det ”andra skiftet” hemmavid. Hochschild (2001) tar upp själva tidsaspekten och framförallt tidsbristen i människors liv och den totala tiden människor lägger på arbetet, hushållet och familjelivet. Hon har gjort en uppskattning kring denna tidsaspekt baserat på tidigare studier utförda på 1960-70 talet i Amerika. Upptäckten hon gjorde var att kvinnorna som förvärvsarbetade och bidrog till den ekonomiska produktionen faktiskt arbetade 15 timmar längre än männen varje vecka. Sett över ett år resulterar detta i en extra månad, med en daglig arbetstid på 24 timmar. Denna arbetstid innefattar själva arbetet för den ekonomiska försörjningen och innehåller även ansvaret och arbetsbördan för det obetalda hemanarbetet samt tid för att ta hand om familjen (Hochschild 2012, s.4). Dessutom verkade kvinnor uppleva en svårare slitning i att skapa harmoni mellan kraven från arbetslivet och kraven från hushållet och familjen än vad männen gjorde. Detta är inte alls särskilt förvånande då kvinnorna är de som främst känner att det är deras skyldighet att ta hand om hem och familj. Hochschild nämner en kvinna som talar om hur hon upplever ”det andra skiftet”:

Du är i tjänst på arbetet. Du kommer hem, och du är i tjänst. Sen går du tillbaka till arbetet och du är i tjänst (Hochschild 2012, s.7).

Majoriteten av män delar heller inte arbetsbördan i hemmet menar Hochschild. Motstånd från män när det gäller delaktighet i hushållsarbetet och familjeomsorgen uppstår, både genom direkt motstånd och indirekt motstånd, då de till exempel endast erbjuder en axel att ”gråta ut på” när arbetsbördan för kvinnan blir övermäktig (istället för att själv bidra till hushållsarbetet). I samband med att större andel kvinnor tar del i arbetsmarknaden och förvärvsarbetet uppstår även en ”speed-up”, en slags upptrappning gällande arbetslivet och familjelivet och balansen mellan dessa. Det är inte fler timmar per dygn att tillgå idag än längre tillbaka i historien då kvinnorna var hemmafruar, men det är dubbelt så mycket att göra under denna samma tidsrymd. Främst är det kvinnor som på ett eller annat sätt absorberar och tar till sig denna upptrappning eller när det gäller att få tiden att räcka till både för familjelivet och för ett hektiskt arbetsliv (Hochschild 2012, s.7-f).

3.2.1 Familjelivet blir effektiviserat – Taylorized family-life

Den ökade arbetshetsen och den ständiga upplevelsen av tidsbrist skapar ett behov hos människor att kunna hantera denna kombination för att klara av vardagslivet och allt vad det innebär. Att ständigt förhandla om tid och kompensera för tid man stjälar från den ena sfären för att man måste arbeta mer är vanligt förekommande. Vårt ökade engagemang i arbetslivet leder till att familjelivet och det personliga livet i allt större utsträckning tvingas anpassa sig utefter dessa krav i arbetslivet. Här kan det bli en fråga om att man värderar och skyddar kvalitetstid i hemmet tillsammans med familjen för att man vill kompensera tidigare förlorad tid, menar Hochschild (2001).

Kvalitetstid hemma kan också i samband med detta riskera att överrumplas av effektivitet och att produktivitet och att kvalitetstiden hemma blir som ett möte på jobbet, där en tidseffektiv agenda är eftersträvansvärt. Människor är inte känslomässigt delaktiga och att genomföra till exempel en familjemåltid utförs på samma sätt som om det vore en arbetsuppgift i arbetslivet, utan att man helhjärtat är närvarande där och då. Tiden i hemmet kan förklaras i termen "Taylorized family-life" vilket betyder att man effektiviserar kvalitetstiden i hemmet och andra hushållssysslor och att även dessa moment ska ske utifrån ett snävt tidsperspektiv:

Även om de inte hade för avsikt att göra detta tillämpade Gwen och John principer om effektivitet i sitt familjeliv. För dem, som för så många andra Amerco-föräldrar, har sparsamhet i tid hemma blivit den slags dygd det länge hade varit på jobbet. Gwen pressade regelbundet en aktivitet mellan två andra, vilket begränsade tidsramen kring varandra. Ibland tog hon mobilen med sig in i badrummet medan Cassie plaskade i badkaret (Hochschild 2001, s.49).

Effektivisering, arbetsintensifiering och användandet av en ständigt inneboende tidsklocka implementeras i hemmet och kan leda till att man saknar inlevelse och känslomässig delaktighet i det övriga, personliga livet fortsätter Hochschild (Hochschild 2001, s.44-ff). Att tiden även i hemmet och med familjen sker på ett effektiviserat, produktivt sätt och med en så snäv tidsåtgång som möjligt för varje moment kan förklaras med att familjelivet blir tayloriserat. Detta kan leda till en känsla av tomhet hos föräldrarna och att barnens känslomässiga band till föräldrarna blir svagare. Hochschild (2012) nämner även ytterligare en möjlig orsak till att det är fler kvinnor än män som upplever större påfrestningar. Hon menar att kvinnor oftare tenderar att göra två saker samtidigt till exempel dammsuger och tar hand om barnen samtidigt. Män lägger pussel tillsammans med barnen eller lagar mat, dammsuger och så vidare. Generellt sett lider familjer med två försörjare och i och med detta två arbeten som tar mycket tid i anspråk, av en upptrappning i tid både i arbetslivet och i det övriga livet eller familjelivet. Här är speciellt arbetande mammor mest utsatta (Hochschild 2012, s.7-f).

Frågan om arbete-familjebalans hade kommit hem. Efter att vår intervju slutade, när Bill gick med mig till sin kontorsdörr, tog han upp ämnet kvinnliga chefer som skyndade sig hem efter en utmattande dag för att sätta fram middag på bordet och läsa för barnen. Hans avslutande kommentar, en jag skulle höra om och om igen från toppledare i sådana tillfällen, var "Jag vet inte hur de gör det" (Hochschild 2001, s.72).

Studiematerialet hos Hochschild är utförd i Amerika men är ett problem även i det svenska samhället. Det är alltså i tillägg till tidsbrist, en fråga om en upptrappning av tid, där effektiviteten och förhållandet till tid i arbetslivet förs över och används i det övriga livet. Så med andra ord måste arbetande kvinnor lyckas hantera höga krav från båda sfärerna samtidigt som de även måste förhålla sig till denna upptrappning av tiden. Det blir en fråga om dubbelarbetande kvinnors förmåga att finna harmoni mellan arbetets sfär och det övriga livets sfär samtidigt som de ska hantera höga krav på effektivitet både i arbetet och i hushållet – detta är en stor utmaning (Hochschild 2012, s.7-f).

Den dubbelarbetande kvinnan kan således ha svårigheter med att skapa harmoni mellan ett tillfredsställande arbetsliv och det övriga livet, familjelivet och hushållet. Här kan man då tala om att det är en utmaning för kvinnor att få ihop sina livspussel och att uppnå balans mellan arbete och övrigt liv. Vad betyder egentligen livspussel och det moderna begreppet ”work-life balance”? Vad innebär detta livspussel och vad menas med att skapa balans i vardagslivet?

3.3 Vad är work-life balance och vad innebär livspusslet?

Innebörden av vad livspusslet och work-life balance handlar om är att människor idag ska kunna ha både ett tillfredsställande arbetsliv och ett meningsfullt övrigt liv utan att det ska uppstå alltför stora slitningar mellan de olika sfärerna, eller att arbetets sfär spiller över och påverkar det övriga livets sfär i för stor utsträckning eller vice versa. Detta skriver Noon, Blyton och Morrell (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.342) och fortsätter med att begreppet work-life balance även innebär att ”det goda livet” och vilken strategi man väljer när man försöker få ihop sina livspussel varierar stort från person till person. Stor del av uppmärksamheten kring detta begrepp har kretsat kring de effekter som uppstår när den ökande arbetsmängden och arbetstiden tränger undan allt mer tid från det övriga livet, till exempel då tid tas från familjens tid tillsammans. Författarna belyser också att det är viktigt att identifiera möjligheterna till individuella val som individen upplever i arbetet och i det övriga livet för att förstå begreppet livspussel. Detta påverkar i sin tur människors förmåga att skapa sig en balans mellan de båda sfärerna (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.342-f).

I dagens samhälle blir det allt vanligare att man i det stora hela arbetar mer, arbetar fler timmar, tar med sig arbetet hem, jobbar osociala arbetstider och så vidare (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.349). Många spenderar allt mer tid på sina arbeten och detta har lett till ökade diskussioner om hur man kan känna tillfredsställelse när det gäller att försöka skapa någon slags balans mellan arbetets sfär och det övriga livets sfär. Att försöka skapa balans mellan sfärerna kallas för work-life balance eller att man ska uppnå balans i sina livspussel. Författarna anser att relationen mellan arbete och övrigt liv eller icke-arbetet har blivit viktigare på grundval av flera olika faktorer såsom förändringar på arbetsmarknaden och delaktighet i denna (speciellt kvinnornas intåg), utveckling gällande arbetstider (framförallt den totala arbetsmängden i hushållet) samt förändring rörande upplevelser av arbetet såsom högre arbetsintensitet. För att fullt ut kunna förstå vad work-life balance eller livspusslet betyder för människor i dagens samhälle måste man även ta hänsyn till sociala förändringar som till exempel förändringar inom hushållsstrukturer eller familjesammansättningen (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353).

Livspusslet har idag blivit ett begrepp för att fånga upp svårigheterna med att kombinera privatliv eller det övriga livet och arbetslivet menar Jordansson, Holth och Gonäs (2011, s.44-f). Här kan såväl kvinnor som män uppleva mer eller mindre obalans och att man erfar en slags ”dubbla lojaliteter” mellan arbetets sfär och det övriga livets sfär, där även familjelivet finns. Det övriga livets sfär och det personliga livet blir den sfär som oftast är öppet för förhandling, dels att man kan enas om saker men är samtidigt en källa till konflikter, framförallt konflikter gällande hushållsarbetsfördelningen och tid (Jordansson, Holth och Gonäs 2011, s.44-f).

Kritik gentemot livspusslet kan nämnas då kritiker anser att begreppet egentligen inte är två helt skilda separata delar utan i allra högsta grad glider in i varandra på olika sätt i det vardagliga livet. Men trots det representerar livspusslet som begrepp ett fenomen som för de allra flesta betyder att behoven och tiden man lägger i en sfär inte ska påverka och ta för mycket tid ifrån den andra sfären (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.343).

Obalans i livspusslet kan visa sig i två olika former:

- Press och högt tryck på arbetet gör det svårare att uppfylla det ansvar som krävs i det övriga livets sfär som till exempel när det gäller de plikter och skyldigheter man känner gentemot familjelivet eller hushållet
- Familjen eller andra förpliktelser i det övriga livet gör det svårt att fullfölja och hinna med arbetslivets åtaganden och krav.

Störst fokus har dock lagts på att det är arbetets sfär som ständigt spiller över och tar tid från det personliga livet, familjelivet och fritiden på grund av den ökande arbetsmängden och arbetsintensiteten i arbetet samt förändringar gällande ständig närvaro genom arbetet (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.343).

Tre huvudsakliga källor där konflikt och obalans kan uppstå mellan arbetsliv och övrigt liv presenteras av Greenhaus och Bentell (1985 refererad i Noon, Blyton & Morell 2013, s.343):

- Tidsbaserad konflikt: Tid som spenderas i en sfär resulterar i mindre tid än vad som egentligen krävs i den andra sfären.
- Belastningsbaserad konflikt: Påfrestningar man upplever i en sfär gör det svårt att fullfölja åtaganden i andra sfären.
- Uppförandebaserade konflikt: Uppförande i enlighet med olika roller eller uppgifter som krävs i en sfär är direkt opassande för de roller och uppgifter som finns i den andra sfären.

Alla dessa typer av konflikter kan uppstå i kvinnliga småföretagarnas vardagsliv. Tidsbaserad konflikt blir vanligt förekommande då man ser dygnets alla timmar som potentiell och tillgänglig arbetstid. Här kan familjelivet riskera bli lidande eftersom man får mindre tid för detta. Belastningsbaserade konflikten kan uppstå om man som kvinnlig företagare (även företagare generellt, inte bara kvinnor) åtar sig för många arbetsuppgifter eller å andra sidan har många barn som är sjuka samtidigt och man måste arbeta. När det gäller den sista konflikten, den uppförandebaserade konflikten, kan det handla om att man tar effektiviteten och arbetsstrukturen med sig hem och anammar den på sin egen familj vid till exempel middagsbordet eller då det är läggdags. Här håller man hårt i tömmarna, ger inte utrymme för emotionella handlingar och man är heller inte helt närvarande i situationen. Man missar här att verkligen ”se” familjen och att vara känslomässigt närvarande.

Livspusslet är ett begrepp som kan sägas härstamma från föregångaren work-family balance. Work-family balance är ett tidigare begrepp som berör relationen och balansen mellan arbete och framförallt familjelivet. Under 2000-talet har istället work-life balance börjat användas i större utsträckning. Att gå ifrån work-family balance till work-life balance är en konsekvens av att man försöker inkludera de människor som inte har någon familj i termen work-life balance. Man kan säga att begreppet breddas och innefattar numera en multidimensionell syn på det övriga livet och familjesammansättningen, och inte bara kretsar kring att uppnå balans mellan specifikt familjelivet och arbetslivet.

Man pratar om det personliga livet och inte bara om familjelivet, när man talar om tiden utanför arbetet menar Lewis (Lewis et al 2007 refererad i Bing 2015, s.7). I denna studie framkommer fem olika modeller som förklarar relationen mellan arbete och det personliga livet eller det övriga livet:

- Segmentation model: Arbete och icke-arbete är två helt olika domäner i livet. De levs åtskilda och påverkas ej av varandra.
- Spillover model: En sfär kan införa influenser på en annan, antingen på ett positivt eller ett negativt sätt.
- Compensation model: Vad som kan saknas i en sfär kan bli kompenserad av den andra i fråga om tillfredsställelse och villkor.
- Instrumental model: Aktiviteter i en sfär hjälper till att skapa framgång i den andra.
- Conflict model: När det är höga krav i både arbetets sfär och det övriga livets sfär måste individen ibland göra svåra val och personen i fråga riskerar här en överbelastning (Bing 2015, s9-f)

Dessa fem modeller är beskrivande modeller och samspelar med varandra fortsätter Bing. För att vara en värdefull resurs och meningsfull information gällande balansgången mellan huvudsfärerna i människors liv behöver dessa införlivas med en analys av deras orsaker och konsekvenser (Bing 2015, s.9-f). Denna analys kommer ej att behandlas i denna uppsats då work-life balance inte är det enda som står i fokus.

3.3.1 Vad händer om det uppstår stor obalans i livspusslet?

Många människor idag lever efter en ambition att försöka kombinera ett ofta intensivt arbetsliv med ett krävande övrigt liv och familjeliv. Detta kan leda till att det uppstår stress som till slut förvandlas till ett permanent och varaktigt tillstånd. Ska man själv försöka bemästra denna stress och lägga om sitt livspussel eller beror det på de strukturella förhållanden som finns i det omgivande samhället? Är det människan själv eller världen som bär skulden till den ökade stressnivån undrar Noon, Blyton och Morrell (Noon,Blyton&Morrell 2013, s.353-f). Antalet arbetstimmar och hur stor arbetsbördan är säger en hel del om hur stress skapas i individens liv eftersom balansen mellan sfärerna arbetsliv och övrigt liv, även familjeliv, det vill säga work-life balance eller livspusslet upplevs som en stor stressfaktor idag. Många lyckas inte uppnå harmoni mellan arbete och det övriga, personliga livet menar Matzau (2015). Man får istället en konstant känsla av att ständigt sakna tillräckligt med tid och att man känner sig otillräcklig, ofta i båda sfärerna samtidigt.

Livspusslet går inte ihop vilket genererar stress. Viktigt är därför att se de arbetsrelaterade stressfaktorerna i ljuset av de postmoderna villkoren för samhället som finns runtomkring oss (Matzau 2015, s.212).

Nedan följer en kort sammanfattning gällande symtom som visar på en hög stressnivå hos individer. Dessa kan delas upp i psykiska, fysiska och beteendemässiga:

Psykiska symtom:

Diffus opasslighet, olust, trötthetskänsla, känsla av oöverstiglighet, mycket känns övermäktigt, låg självkänsla, nedstämdhet, gråtmildhet, rastlöshet, koncentrationssvårigheter, minnesproblem, inlärningsvårigheter.

Fysiska symtom:

Huvudvärk, svårt att sova, dålig blodcirkulation i händer och fötter, yrsel, magsmärtor, hjärtklappning, förhöjt blodtryck.

Beteendemässiga symtom:

Förändrade matvanor, ökad konsumtion av tobak och alkohol, svårt att somna samt svårt att sova, ökad delaktighet i konflikter, social isolering (Andersen & Brinkmann 2015, s.14-f).

Aronsson (Aronsson 2015, s.33) anser att det självmotiverande arbetet som livets mening där arbete ses som en ynnest kan kopplas till flera som lever i självständighetens livsform, som ser det egna företaget som en stark drivkraft till att arbeta. Ofta kan man läsa om människor som blivit helt uppslukade av sina brinnande intressen, motivation och engagemang. Dock finns här en risk att man då kan drabbas av utmattningsdepression, utmattningssyndrom eller går in i väggen. Detta är en stor negativ del i ett självmotiverande arbete menar Aronsson.

Stress är långtifrån ett resultat orsakat av individen själv och höga ambitioner, perfektionism, överintensifiering, arbetsnarkomani och så vidare är beteenden som det moderna arbetslivet idag verkar uppmuntra, förutsätta och se som nödvändiga. Stress och dess symtom i sig kommer även att öka beteenden förknippade med ovanstående önskvärda beteenden då arbetande människor ofta försöker göra allt för att undkomma den identitetskollaps som tycks bli vanligare ju hårdare stressen är hos individen (Andersen 2015, s.46). Persson (Persson 2003, s.96-f) belyser i sin bok att sjukskrivningarna och sjukskrivningsfenomenet i sig bör ses i ett större sammanhang än att bara fokusera på de sjukskrivnas arbetsliv och ökad arbetsintensifiering, arbetsmängd och så vidare. Han menar att också andra faktorer såsom rädsla för att bli överflödig, ett individualiserat konkurrensmedvetande, otillräcklighetens ångest och stigande krav på individen när det gäller att bidra med oavlönat arbete innebär ett högt tryck och stor press på den enskilde individen. Mot Perssons bakgrund skulle sjukskrivningar kunna ses som en konsekvens av inte enbart en arbetsrelaterad stress utan även innefatta en livsrelaterad stress.

Stress är egentligen ett normalt tillstånd som ledsagar människor genom stora såväl som små kriser och är en varning om att individens fysiska och psykiska hälsa utsätts för belastning anser Thyssén (Thyssén 2015, s.109-ff). Detta är i sig inte negativt eller farligt för en individs hälsa men däremot om denna belastning blir konstant och pågår under lång tid reduceras individens förmåga att hantera denna kris, som likt en ond cirkel först skapar stress och sedan förvärras av denna stress. Thyssén menar att problemet går att lösa genom att ta bort denna belastning eller åtminstone bli bättre på att klara av att leva med den eller båda delarna i en smart sammanblandning. Lyckas man inte med detta riskerar man att drabbas av ett permanent tillstånd i form av en hög stressnivå

3.3.2 Tillgänglighet utvecklar en känsla av otillräcklighet

Något som också kan upplevas stressande hos många individer idag är känslan av otillräcklighet. Som de flesta av oss säkerligen i någon utsträckning har känt i livet är det inte alltid helt lätt att balansera arbetsliv och det övriga, personliga livet.

Att skapa harmoni och lyckas uppnå en balans mellan konkurrerande krav i arbetets sfär och i det övriga livets sfär är inte enkelt och är ett vardagligt problem hos många. Såväl arbetslivet som familjelivet eller det övriga livet ställer krav på att man som individ ska vara tillgänglig i flera olika avseenden. Dessa krav på tillgänglighet kan vara en bidragande faktor till att det uppstår viss obalans mellan sfärerna. Tillgänglighet här handlar om förmågan hos individerna eller gruppen att vara tillgänglig i förhållande till någon eller något menar Bergman och Gardiner (Bergman & Gardiner 2007 refererad i Bergqvist, Gillberg & Ivarsson 2011, s.106). Man ger tid och energi åt någon annan än sig själv och förmågan att kunna vara tillgänglig tar sig olika uttryck genom människors olika situationer och upplevelser. När man tar tillgänglighet och kopplar det till självständighetens livsform och företagande kan här partiell tillgänglighet bli central och påverka möjligheter att finna balans.

I självständighetens livsform tenderar gränserna mellan arbetsliv och övrigt liv att suddas ut. Bergman (Bergman 2011, s.112) menar att partiell tillgänglighet kan vara med och bidra till att dessa gränser blir än mera otydliga eftersom den partiella tillgängligheten innebär att man till exempel är nåbar via telefon eller mail dygnet runt. Det blir summa summarum allt svårare att dra en väl definierad gräns mellan arbete och övrigt liv samt att man riskerar en överspridningseffekt i form av att känslor i den ena sfären spiller över på den andra. Bergman nämner att ett exempel kan vara en överarbetad företagare som alltid svarar i telefon och är uppdaterad på sin mail på kvällar, helger eller semester vilket ger konsekvensen att det övriga livet och framförallt familjelivet får mindre tid och en mer distanserad förälder, som har svårt att vara närvarande känslomässigt i nuet.

3.3.3 Strategier för att hantera obalans i livspusslet och det vardagliga livet

Stort fokus kring hur man skapar balans i livspusslet ligger på en individuell nivå. Noon, Blyton & Morrell (2013) menar att detta handlar om hur individer och hushåll tar beslut för att upprätta en bättre och mer godtagbar balans mellan arbetets sfär och det övriga livets sfär.

Olika typer av individuell respons på hur man hanterar obalans kan vara:

- En medlem i hushållet (ofta kvinnan) börjar arbeta deltid i någon omfattning. Detta kan göra det möjligt för par i ett hushåll att balansera behovet och viljan att förvärvsarbeta med icke-arbetsrelaterade ansvarsområden i det personliga livet, som till exempel omsorg för barnen i familjen (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff).
- En annan strategi kan vara att en eller båda parterna i hushållet söker efter ett arbetsupplägg som kan kombineras på ett tillfredställande sätt med omsorg för barnen och att man finner tid för att rå om hushållet. Till exempel par där den ena parten arbetar dagtid och den andra kvälls/nattetid eller att kvinnan öppnar företag för att ha möjlighet att lägga upp det vardagliga livet i enlighet med sina egna premisser och önskemål. Denna strategi blir aktuell i kvinnliga småföretagares vardag, då man känner att man finner tid för båda sfärerna genom sitt företagande (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff).
- Att leta efter ett arbete som tillåter vissa arbetsuppgifter att utföras i hemmet är ytterligare en strategi i att lyckas lösa livspusslet på bästa sätt. Att arbeta hemma och att ha till exempel hemmakontor vissa dagar i veckan, eller när det gäller uppsatsens tema, öppna företag för att kunna arbeta mycket hemifrån, kan dock ge både positiva och negativa upplevelser hos individen gällande stress och obalans i livspusslet och är beroende av vilken typ av personlighet man har. Arbeta hemma är ett tydligt kännetecken för de som lever självständighetens livsform. Kvinnliga småföretagare och även småföretagare generellt tenderar ofta att ta med sig arbetet hem på grundval av olika bakomliggande motiv (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff).
- Att planera i förväg när man ska skaffa barn eller vara gravid kan också vara en strategi, samt att man väljer att skaffa färre barn än vad man egentligen skulle önska, om det fanns tillräckligt med tid. Åldern på förstagångsföderskor blir allt högre i många industrialiserade länder eftersom många känner påverkan eller krav från arbetslivet och att man måste planera i vilken period man ska utöka familjen (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff).
- Andra söker arbete närmare hemmet för att minska pendlingstiden (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff).
- Vissa väljer att gå ner i arbetstid och arbetsmängden och skär då ner på behov kopplat till konsumtion för att man värderar tiden i det övriga livet mer än den ekonomiska produktionen. Detta är dock inte lätt i ett samhälle där materiella ting är högt värderade för att leva "det goda livet" (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff).

Kvinnor som driver eget företag och lever självständighetens livsform använder sig ofta av någon av ovanstående strategier när de ska hantera arbetsliv och ett personligt, övrigt liv. Mer om detta samt även i vilken utsträckning och om vissa kombinerar en strategi med en annan kommer tas upp till diskussion senare i analysen och resultat.

Noon, Blyton och Morrell (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff) anser också att sociala nätverk och lokala samfund också har betydelse när det gäller att skapa möjligheter för människor i samhället att finna en balans i livspusslet. Dessutom inverkar saker som förekommer på organisatorisk nivå möjligheten till en tillfredställande balans. Det kan till exempel handla om tillgänglighet för familjevänliga reformer eller om att kunna eller inte kunna arbeta flexitid. Författarna poängterar att många delar i samhället påverkar individens möjlighet att skapa balans mellan sfärerna och detta får inte glömmas bort, så att det blir en fråga som endast handlar om individens förmåga att hantera balansen i livspusslet.

Att det uppstår svårigheter i att få ihop vardagslivet är inget nytt fenomen och är ej heller särskilt förvånande idag, då krav på att tidseffektivisera är ständigt närvarande på alla plan i samhället. En hel del människor försöker att hantera tidsbristen och den ökade obalansen, istället för att förändra eller åtgärda kärnan i tidsproblematiken.

Även Hochschild (2001) skriver om olika strategier för att hantera detta problem:

- Man utvecklar idéer kring att man på olika sätt minimerar tiden som till exempel familjelivet och framförallt barnen i en familj faktiskt behöver. Man knapar in på denna tid och intalar sig själ att barnen kan klara sig själva i större utsträckning än vad som egentligen är försvarbart. En benämning här kan vara emotionell eller känslomässig asketism och handlar om att man skär ner på det känslomässiga livet (Hochschild 2001, s.220).
- Man justerar idéer om hur man ska hantera till exempel familjelivets behov som man faktiskt erkänner och ser som viktiga. Istället för att man själv försöker möta dessa behov, betalar man andra för att göra detta. På så sätt frigör man sig själv ifrån saker som man tidigare i livet förknippade med vad som förväntas av en bra förälder (Hochschild 2001, s.220).
- Människor kan dela upp sig i en verklig person som lever här och nu och i en potentiell person som de skulle önska att de kunde vara, om de bara hade tid att vara det. Här blir den verkliga faktiska personen förknippad med att aldrig ha tillräcklig med tid som man önskar, speciellt för det övriga livets sfär. Här ser man den potentiella versionen av sig själv som ägare till näst intill obegränsad med tid som man kan välja att spendera på olika ställen där tiden aldrig räcker till (Hochschild 2001, s.220).

3.3.4 Flexibilitet – lösning eller inte?

I västvärlden har strävan efter att få tillbaka makten över tiden blivit ett vanligt fenomen och många verkar vara påverkade och lida av ”tidssvält” eller tidsbrist. ”Tidssvält” eller tidsbrist är temat i Hochschilds bok ”The time bind” (2001) där hon menar att människor ofta upplever en känsla av att tiden aldrig räcker till.

Arbetet blir en allt större del i människors liv och ofta tas det tid ifrån det övriga livets sfär för att läggas in i arbetslivet. Arbete, fritid och övrig konsumtion läggs ut över hela veckans alla dagar och dygnets alla timmar men det blir ändå allt svårare för människor att hantera denna tidsbrist och att få ihop det vardagliga livspusslet. Många kämpar med detta problem och försöker att se till så att vågskålen med tid inte väger över för mycket antingen på den ena eller den andra sfären. Vi måste ta tillbaka kontrollen över tiden och se till att vi har tid även för det övriga livet. Hochschild menar också att hänsyn ska tas till de som drabbas hårdast av att arbetet ständigt tar mer tid i anspråk nämligen de sjuka, de äldre och barnen i hushållet (Hochschild 2001, s.24-f). I samband med att försöka få tiden att räcka till uppstår begreppet flexibilitet som ett alternativ för att kunna hantera detta.

Flexibilitet och dess gränser och möjligheter skriver Grönlund (2004, s.149-f) om i sin bok, där hon belyser både fördelar och nackdelar med att använda flexibilitet som en lösning när det gäller tidsbrist. Hon menar att många ser hoppfullt på flexibilitet som en möjlig problemlösare men frågan är om flexibiliteten gör det lättare att uppnå harmoni mellan sfärerna eller om kraven på att själv kontrollera sina scheman och alla aktiviteter istället kan kännas stressande. Här blir också frågan om flexibilitet i planering kan resultera i att konservativa traditionella könsroller bevaras och inte bidrar till en ökad jämställdhet. Grönlund fortsätter vidare och nämner att arbetet förändras och kan ge upphov till en gränslöshet där absoluta begränsningar gällande tid och plats suddas ut av tekniken och öppnar, i samvaro med en strävan efter att effektivisera tid, perspektivet av att vara närvarande. Förändring har också skett i arbetslivet genom att själva arbetet förändras från fasta, väl definierade arbetsuppgifter till att vara något som människor själva får skapa och avgränsa. Detta bidrar också till att göra gränsen mellan arbete och icke-arbete mer oklar. Grönlund menar vidare att flexibilitetens positiva sidor kan vara att den ökar individens frihet att anpassa och kontrollera sina arbetstider utefter egna behov och önskemål, bana väg för mer flexibla könsroller när man turas om att utföra det obetalda hemarbetet och omsorgen i familjelivet eller att man arbetar utefter någon annan arbetsform till exempel företagande. Men det finns även en negativ aspekt i begreppet flexibilitet vilket kan visa sig genom att en individs fria tider kan upplevas som stressande, då man själv måste strukturera upp och se till att saker och ting genomförs i rätt tid. Att synkronisera alla aktiviteter kan upplevas betungande. Dessutom kan flexibilitet användas som en förstärkare av de traditionella könsrollerna när det gäller till exempel arbetstider, ansvar för hemmet eller yrkesposition. Att flexibiliteten kan hjälpa människor att hantera den ständigt pågående kampen för att få tiden att räcka till på ett tillfredsställande sätt och att tillgodose alla behov är absolut sant, men det är även viktigt att se den negativa aspekten, som kan resultera i ännu mer obalans i livspusslet anser Grönlund (Grönlund 2004, s.149-f).

4. Metod

Här kommer den metod jag valt att bygga min undersökning på att tas upp samt bakgrundsfakta och resonemang kring övriga delar i mitt metodval såsom vald metod, intervju som redskap, urval och bortfall samt kvalitativ analys och forskningsetik. Sist i detta avsnitt presenteras även en metoddiskussion som behandlar styrkor och svagheter med vald metod samt undersökningens validitet, reliabilitet och kvalitet.

4.1 Kvalitativ metod och intervju

I min uppsats har jag valt att använda mig av den kvalitativa metoden och att samla in data genom intervjuer. Detta val av metod gjordes främst med syftet att få en djupare och mer detaljerad bild av problemet och temat i min uppsats samt för att få en mer relationell kontakt med mina respondenter, vilket jag inte skulle ha fått genom en kvantitativ metod. Patel och Davidson (Patel och Davidson 2011, s.82) menar att syftet med kvalitativa intervjuer är att urskilja och identifiera egenskaper eller beskafter hos något speciellt fenomen som exempelvis kan vara den intervjuades livsvärld. Viktigt i min uppsats var just att försöka få fram hur det verkliga vardagslivet faktiskt ser ut för de kvinnliga småföretagarna och genom deras egna berättelser få vetskap om de upplever några svårigheter eller prövningar i sitt företagande samt också om de upplever obalans. Därför ansåg jag att den metod som bäst skulle svara upp till uppsatsens problemformulering och syfte var den kvalitativa.

Observationer genomfördes inte då detta hade resulterat i ett alltför tidskrävande arbete för mig som ensam. Ytterligare en eventuell nackdel med observationer kan vara att man inte riktigt vet om det observerade beteendet representerar individens verklighet och hur man urskiljer spontanitet (Patel & Davidson 2011, s.92). Mycket av den information jag ville få fram handlar dessutom om intervjupersonens uppväxt, arbetshistoriken, om hur livet var före företagsstarten, tankar och känslor kring företagandet i dagsläget, framtidsvisioner och så vidare. Detta är information som inte visar sig så tydligt i observationer, utan framkommer främst genom samtal.

4.2 Intervju som redskap

I min undersökning har jag valt att samla in data genom intervjuer. Lantz (Lantz 2007, s.11-f) anser att en väl genomförd intervju ger insamlad data som speglar den ursprungliga källan. Intervjuaren försöker fånga respondentens upplevelser och uppfattning om ett särskilt fenomen, i det här fallet kvinnliga småföretagares verkliga vardagsliv och deras möjlighet till balans. Det är även viktigt att man försöker skapa sig ett gott klimat genom hela intervjusituationen och att man möjliggör ett samspel och en förtroendeingivande dialog mellan sig själv och intervjupersonen. Författaren menar också att det är viktigt att man ställer relevanta frågor som berör problemformuleringen och syftet samt att respondenten har möjlighet att uttrycka sina tankar genom intervjun (Lantz 2007, s.11-f). Jag har använt mig av halvstrukturerade intervjuer där intervjuerna inte bygger på öppna samtal eller ett strängt formulerat frågeformulär, utan genomförs med hjälp av en intervjuguide (Bergqvist 2004, s.48-f).

Vidare anser Bergqvist (Bergqvist 2004, s.48-f) att det finns en öppenhet i den kvalitativa forskningsintervjun som är svår att uppnå med andra metoder. Med öppenhet här menas att intervjuaren kan visa intresse och vara öppen och mottaglig för nya och överraskande fenomen istället för att strikt hålla sig till färdiga frågor eller kategorier. Dessutom har jag varit noga med att ställa följdfrågor i de fall när jag har upplevt att det finns mer uttömmande information att få fram hos intervjupersonerna.

4.2.1 Intervjusituation och plats

Intervjuerna genomfördes i april 2017 och respondenterna representerar en mångfald av branscher bland annat restaurangbranschen, reklam och grafisk design, media och kommunikation, frilansande journalist, ekonomi och redovisning samt nagelteknologi. Det var viktigt att respondenterna representerade olika branscher för att jag eventuellt skulle kunna urskilja om det fanns skillnader mellan kvinnornas livssituationer, beroende på vilken bransch de arbetade i. Dock förekom det inga större skillnader så detta presenteras inte i analysen. Antal intervjuer som genomfördes var totalt 6 stycken. Samtliga intervjuer ägde rum på ett företagscenter som ligger i en mellanstor kommun i Sverige. Respondenterna mötte upp i en lokal på detta företagscenter, i vilken jag noga förberett för intervju och inspelning av dessa. Detta var mycket praktiskt då jag sparade en hel del tid på att slippa åka runt och besöka respondenterna på olika platser. Alla intervjuer har spelats in och jag använde mig av två inspelningskällor för att säkerställa att tekniska komplikationer inte skulle påverka intervjusituationen negativt. Material som inte var relevant för min undersökning har jag valt att lyfta ur och har inte transkriberats. Längden på intervjuerna som genomfördes hamnade slutligen på ca 50 minuter. Även anteckningar har förts, då det i vissa fall framkommit intressant information efter det att inspelningen har stängts av och intervjuerna avslutats

4.2.2 Intervjuguide som underlag

Intervjuguiden är skapad utifrån Bergqvists (Bergqvist 2004, s.163-ff) ursprungliga modell fast omarbetad för att bättre behandla temat för min uppsats samt min problemformulering. Intervjuguiden är uppbyggd genom att jag steg för steg går igenom respondenternas liv, med början i livet generellt och uppväxt, för att sen gå vidare över till arbetshistorik och olika arbetsformer för att till sist landa i det egna företaget. Respondenternas livsform och i vilken utsträckning de upplever att de lyckas uppnå balans i livspusslet eller ej är centrala delar i intervjuguiden, eftersom detta är väsentligt att få fram inför det kommande analysarbetet. En intervjuguide koncentrerar sig på vissa teman och omfattar förslag till vidare frågor och fungerar som ett underlag i intervjusituationen menar Bergqvist (Bergqvist 2004, s.48-f). Intervjuguiden fungerade verkligen som ett stort stöd för mig i min roll som intervjuare och då jag var ovan i denna roll var en intervjuguide med frågor till stor hjälp. Intervjuguiden tillät mig att agera mer professionellt i intervjusituationen samt att den även gav ett visst självförtroende. Intervjuguiden var framförallt skapad för att stärka mig i rollen som intervjuare men även för att jag inte skulle glömma bort några viktiga frågor samt för att det alltid skulle finnas något att prata om under intervjutillfället. Dessutom gav den mig större möjligheter i att lättare kunna ställa följdfrågor utan att tappa bort mig i intervjun. Intervjuguiden var en stor trygghet och ett mycket effektivt verktyg i datainsamlingen.

4.3 Urval

Mitt urval i undersökningen har varit av en så kallad ”snöbollskaraktär” där en intervjuperson föreslår andra möjliga deltagare i sin omgivning. Lönnbring (Lönnbring 2003, s.73) menar att när det gäller snöbollsurval utgår man ifrån att intervjupersoner i urvalet i sin tur rekommenderar nya potentiella deltagare som skulle kunna vara bra tillskott i undersökningen. I och med detta får man en snöbollseffekt där nya personer hela tiden hänvisar till andra, ända tills att forskaren själv känner att urvalet är tillräckligt. Fördel här är att det går snabbt och enkelt att hitta personer som kan tänka sig att delta i undersökningen samt att det även är lättare att övertyga dem att delta i studien om de har blivit rekommenderade av personliga bekanta. Den första intervjupersonen valdes i och med detta urval ut efter min personliga kännedom om kvinnligt småföretagande i en sammanblandning med familjeliv och var dessutom en bekant till mig. Därefter har denna intervjuperson i sin tur föreslagit andra intressanta respondenter, som samtliga har varit värdefulla bidrag i det empiriska materialet.

4.4 kvalitativ analys

Det förhållningssätt jag utgår ifrån i min undersökning är ”grounded theory” eller grundad teori, som är en av de empirinära forskningsansatserna. Med empirinära forskningsansatser menas att de avser att generera en trovärdig, lokal teori utifrån empiri gällande unika fenomen, grupper, situationer, uppfattningar eller kulturer (Patel & Davidson 2011, s.34). När det gäller grundad teori så börjar forskaren förutsättningslöst med det empiriska arbetet och forskningsfrågan formuleras på ett öppet sätt och antas dessutom kunna förändras under forskningsprocessen. I grundad teori sker datainsamlingen och teoriskapandet parallellt med varandra och det är även möjligt att använda flera olika datainsamlingsmetoder (Patel & Davidson 2011, s.30-f). Jag har dock valt att samla in data genom att utföra kvalitativa intervjuer.

Efter att samtliga intervjuer var genomförda transkriberade jag det inspelade muntliga materialet till skriftligt material. Detta var tidskrävande och omfattande men samtidigt nödvändigt för att senare kunna utföra ett tillförlitligt och effektivt analysarbete och i och med detta kunna kategorisera, koda och hitta mönster i materialet. Inledningsvis är dessa koder öppna och orelaterade men efter ytterligare sortering antas de olika koderna kunna relateras, eventuellt mot en så kallad ”huvudvariabel”. Denna sorteringsprocess pågår tills de olika koderna inte längre förändras i processen och man känner att man uppnår en känsla av teoretisk mättnad. Med teoretisk mättnad menas att ingen respondent längre kan ge upphov till ny information kring det studerade fenomenet som överraskar forskaren. Man kan säga att grundad teori är ett system av koder som allihop är nära sammankopplade till empiriska materialet, med en kvalitativ ansats. Genom ett noggrant och uttömmande analysarbete av denna typ strävar man efter att få fram information och möjliga teorier som kan presenteras i ett resultat (Patel & Davidson 2011, s.30-f).

Några exempel på koder som jag använde i analysarbetet:

Livspusslet, Obalans, Arbetsvilja och arbetsmängd, Tidsbrist, Flexibilitet, Återhämtning, Anpassningsstrategier, Vara sin egen, Flytande tidsgränser, Livsformer, Grupperingar utefter självständighetens livsform och Blandformer, Svårigheter i företagandet, Ej bli anställd, Expansion och Visioner, Familjeliv, Arbets- och ansvarsfördelning, Otillräcklighet och så vidare.

Utifrån mina intervju svar har jag placerat in informationen som framkommit i dessa olika koder som i sin tur har hjälpt mig vidare i arbetet med analysen och för att komma fram till mina slutsatser. Dessa koder har även gjort det enklare att kunna besvara frågeställningarna och svara upp till syftet.

4.5 Forskningsetik

Alltid när man utför en undersökning måste hänsyn tas till de forskningsetiska aspekterna, detta gäller även i uppsatsarbete. Oavsett om man själv hämtar information om individerna eller om individerna själva lämnar ut informationen ska man alltid skydda den enskilda personens integritet. Alla uppgifter och all information man får om individen måste behandlas konfidentiellt. När det gäller den humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningen har fyra grundläggande etikregler utarbetats av vetenskapsrådet (svensk myndighet som fördelar medel till forskning och har ansvar för frågor och etiska krav på forskning):

Informationskravet: Forskaren ska informera de som är berörda av undersökningen och dess syfte (Patel & Davidson 2011, s.62-ff). *Samtliga respondenter fick en utförlig beskrivning av syftet med min uppsats innan de valde att vara en del av undersökningen eller inte.*

Samtyckeskravet: Deltagarna i undersökningen har alltid rättighet att välja själva om de önskar medverka eller ej (Patel & Davidson 2011, s.62-ff). *Samtliga respondenter i min undersökning hade alltid ett fritt val att delta, och jag var noga med att poängtera till varje potentiell deltagare att detta var ytterst frivilligt, men att jag samtidigt skulle bli oerhört tacksam om de valde att medverka i min undersökning.*

Konfidentialitetskravet: Information om alla respondenterna i en undersökning ska alltid behandlas konfidentiellt och uppgifter om personerna ska förvaras på ett sätt så obehöriga ej kan få tillgång till materialet (Patel & Davidson 2011, s.62-ff). *Respondenterna i min undersökning gavs fiktiva namn i transkriberingen för att skydda deras rätt till anonymitet. Det färdigtranskriberade materialet är till för att få fram ett resultat i min studie och kommer inte att visas, utan endast analysens resultat kommer att presenteras.*

Nyttjandekravet: De uppgifter och det material som finns insamlat om enskilda individer får endast användas för forskningsändamål (Patel & Davidson 2011, s.62-ff). *Samtliga respondenter i min undersökning blev alla informerade om att materialet endast kommer att användas i min uppsats, som ett väsentligt och betydelsefullt underlag i analysarbetet.*

Viktigt var också att se till att alla respondenterna gavs information om var de kan ta del av det färdiga resultatet och kunna ta del av uppsatsen när den är klar. Detta kändes viktigt för mig personligen just för att respondenterna skulle få känslan av att det var en seriös undersökning. Jag ville även visa att deras eget deltagande bidrog till något större, nämligen en färdig produkt med avseende att gynna det kvinnliga småföretagandet, vilket samtliga respondenter har nytta av. Enligt Patel och Davidson (Patel & Davidson 2011, s.74) är det väsentligt att man informerar intervjupersonen om att deras deltagande i undersökningen är betydelsefullt och bidrar till något större. I det här fallet till att skapa en större förståelse för kvinnliga småföretagares vardagliga liv och hur de lyckas lägga sina livspussel.

4.6 Metoddiskussion

Jag anser att den kvalitativa metod jag valde att använda i mitt uppsatsarbete fungerade bra för att kunna återkoppla till syftet med min uppsats. Jag anser att metoden var optimal när det gäller att försöka få en djupare bild av dessa kvinnors vardagliga liv, vilket var meningen med undersökningen. Jag utförde intervjuer för att få fram det empiriska materialet och jag upplever att kvaliteten på det insamlade materialet är relativt hög och representerar respondenternas verklighet på ett tillförlitligt sätt. Jag har genom hela denna process försökt vara medveten om att den tolkande processen startar redan då den första intervjun börjar för att sen vara närvarande genom hela arbetet, vilket tas upp som en betydelsefull del i tolkningsprocessen av Patel och Davidson (Patel & Davidson 2011, s.64).

4.6.1 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Validitet handlar om att man undersöker det man avser att undersöka – att man i och med detta har en god validitet i sitt arbete. När det gäller validiteten i kvalitativa studier är ambitionen att upptäcka företeelser, beskriva uppfattningar eller kulturer, eller att tolka och förstå meningen med andras livsvärld (Patel & Davidson 2011, s.102). Validitet i en kvalitativ undersökning gäller hela arbetsprocessen och är det som avgör själva kvaliteten i studien. Validiteten är därför inte enbart relaterad till datainsamlingen utan berör alla delar i processen (Patel & Davidson 2011, s.105-ff). Jag har genom hela arbetet med uppsatsen strävat efter att uppnå hög kvalitet och jag anser att validiteten i den färdiga produkten är ganska god. Jag har dessutom försökt att beskriva alla olika delar i min undersökning så att de som tar del av den färdiga produkten kan bilda sig en egen uppfattning om de val jag gjort

För att nämna reliabilitet handlar det om att man måste veta att man utfört undersökningen på ett tillförlitligt sätt menar Patel och Davidson (Patel & Davidson 2011, s.102). I kvalitativa studier får begreppet reliabilitet en annan innebörd än i kvantitativa. Exempel på detta kan vara om man intervjuar en person flera gånger och ställer samma frågor men får olika svar, vilket i en kvantitativ undersökning är ett tydligt tecken på låg reliabilitet. Detta behöver inte vara fallet i kvalitativ metod. Detta kan förklaras genom att om frågan lyckas fånga det unika och speciella i en situation och detta visar sig i en variation i svaren så är detta mer meningsfullt. I kvalitativa studier är validitet och reliabilitet nära sammankopplade och man använder inte begreppet reliabilitet i lika stor omfattning som i kvantitativ metod. Istället används validitet i en vidare bemärkelse (Patel & Davidson s.105-ff).

Reliabiliteten bör ses mot bakgrund av den unika situation som råder under intervjutillfället och jag anser att reliabiliteten i min undersökning är tillfredsställande. Dessutom har jag strävat efter att utföra min undersökning på ett noggrant och representativt sätt så jag tror även att validiteten är god. Med detta sagt anser jag att kvaliteten i det empiriska materialet är relativt hög.

När det gäller generaliserbarhet i min undersökning anser jag att man inte kan generalisera då endast 6 stycken kvinnor intervjuades, vilket inte är tillräckligt för att representera större grupper i samhället.

4.6.2 Styrkor och svagheter

I kvalitativa intervjuer innebär det att man skriver ut intervjuerna och förvandlar det från muntligt till skriftligt material, att man transkriberar data för att därefter kunna utföra analysarbetet. En svaghet i den kvalitativa metoden och transkriberingsarbetet kan vara att det uppstår en mer eller mindre medveten påverkan på underlaget man transkriberar. Detta tas upp av Patel och Davidson (Patel & Davidson 2011, s.108) som menar vidare att talspråk och skriftspråk inte är samma sak och till exempel så försvinner mimik, gester, kroppsspråk och betoningar med mera. Det kan dessutom vara frestande att man förkortar och tar bort eventuella pauser och liknande för att göra materialet tydligare och enklare att analysera och koda. Författarna anser att det är viktigt att man försöker vara medveten om detta under transkriberingen och att man noga reflekterar över de val som görs i hanteringen av det empiriska materialet, vilket jag själv försökt ha i åtanke genom uppsatsarbetet. En svaghet kan även vara att eftersom jag varit ensam genom uppsatsarbetet har antalet utförda intervjuer varit tvunget att begränsas, främst på grund av tidsbrist och egen kapacitet. Detta kan eventuellt vara en svaghet då möjlig intressant och betydelsefull information kan ha förlorats. Även att intervjupersonerna kom till en av mig i förväg bestämd plats kan ha varit en svaghet i min undersökning. Detta för att intervjupersonerna kanske skulle ha gett mig mer information om de hade fått välja plats själva, en plats där de kände sig trygga. Styrkorna i min undersökning anser jag vara att genom en kvalitativ metod och intervjuer har jag införskaffat en mer detaljerad och djupare insikt och förståelse för deltagarnas svar samt att det ger en mer personlig karaktär. Detta var en stor och viktig del i min uppsats med tanke på undersökningens syfte och problemformulering.

5. Analys och resultat

Under denna rubrik kommer resultaten från de kvalitativa intervjuerna att analyseras och presenteras. Inledningsvis kommer drivkrafter bakom kvinnligt företagande att tas upp samt även livsformer, med fokus på självständighetens livsform och eventuella blandformer. Därefter behandlas balans i livspusslet, varför obalans uppstår, strategier i att hantera obalans och tidsbrist samt även de svårigheter som kvinnorna stöter på i sitt företagande.

5.1 Drivkrafter bakom kvinnligt företagande

Det var viktigt att få fram vilken livsform respondenterna levde och om de levde någon blandform av två olika och i så fall vilken som var den dominerande av de två. Det var även väsentligt att få fram vad som motiverade dessa kvinnor i deras företagande. *Gemensamt för samtliga respondenter var att man hade starkt mål att alltid få vara sin egen och att styra över sitt företag och den egna verksamheten. Med andra ord en självständig rationalitet. Nedan följer några citat för att visa hur betydelsefullt det var för intervjupersonerna att kunna vara sin egen samt att man har stor frihet i arbetslivet:*

Ja det är ju mycket det här med att fördelarna är de flytande tidsgränserna och att du kan anpassa dig i tid, gå hem tidigt om något barn blir sjukt och så vidare. (IP1)

Fördelen är ju helt klart det här med friheten då som vi pratade om förut. Man kan bestämma vilken korg äggen ska ligga i. (IP5)

Detta är tydliga tecken på att deltagarna levde självständighetens livsform, där företagandet inte drivs främst av kapitalistiska motiv utan av självständighetens rationalitet. Gemensamt var också att alla respondenter såg en framtid som egen företagare och ingen av dem ville bli anställd igen.

Nej aldrig – fortsätta som hittills! (IP1)

Alltså det skulle nog något drastiskt till om jag skulle bli anställd igen. (IP2)

Vill fortsätta som egen! (IP3)

Dock var det även tydligt att de flesta av dem inte enbart levde självständighetens livsform utan att de faktiskt levde en blandning av två olika livsformer. Att arbeta hårt och se dygnets alla timmar som potentiell arbetstid för företaget är något som kännetecknar självständighetens livsform. Flertalet av respondenterna i min undersökning såg all tid som möjlig arbetstid och de arbetade mycket och gillade att göra detta – för dem var det en livsstil att arbeta hårt med företagandet. Men samtidigt som man värdesatte friheten, att styra över sig själv och att arbeta i stor utsträckning med sitt företag prioriterade de flesta respondenterna även familjelivet i stor omfattning. En av respondenterna uppgav att man inte behövde jobba ihjäl sig och gick till och med ner i tid i samband med företagsstarten, för att ha mer tid över till familjen. Hon skiljer sig även från självständighetens livsform eftersom hon inte ser alla timmar på dygnet som potentiell arbetstid samt att hon prioriterar familjen:

Vill uppnå att jag kan försörja mig utan att arbeta för mycket samt att kunna umgås med familjen mer än tidigare. (IP6)

Att familjen var viktig och prioriterad hos de flesta intervjupersonerna gjorde att man tydligt kan urskilja en blandform. I dessa fall uppstår blandform av två olika livsformer där den ena är självständighetens livsform och den andra är husmorslivsformen. Självständighetens livsform tenderade att dominera i respondenternas liv även då kvinnorna levde en blandning av självständighetens livsform och husmorslivsformen. Detta grundar jag på att samtliga motiverades så starkt av att känna sig fri, vara verksam åt sig själv och att styra över sin egen verksamhet samt att de såg dygnets alla timmar som potentiell arbetstid. Husmorslivsformen är troligtvis den vanligaste livsformen bland kvinnor. Husmorslivsformen kännetecknas av att allt som dessa kvinnor företar sig är meningsfullt för familjen och hushållet. Mål och medel här är att stå till förfogande för familjen i första hand. Att det är mannen som är den främsta försörjaren är grundläggande för kvinnor som lever denna livsform (Bergqvist 2004, s.40-f).

Det var dock en av respondenterna som skiljde sig markant ifrån de andra då hon väldigt tydligt levde den typiskt manliga självständigtens livsform. Hon såg företagandet som ett kall i livet och att jobba med något som hon tyckte om var nödvändigt för henne. Det som framförallt placerade henne i denna livsform var att hon uppgav att hon inte har anpassat sitt arbete och företagande utifrån familjelivet utan tvärtom har familj och barn fått anpassa sig utefter hennes arbetsliv. Barnen har fått hänga med i hennes aktiva arbetsliv:

Ja och det är för att jag tycker om det. Och jag tycker om att skapa framförallt så de som sagt har ju alltid hängt med och just det här kringflackandet kanske har varit en bidragande orsak till varför jag ville göra någonting hemma. (IP3)

När det gäller livsformsanalysen och de olika livsformerna handlar det om att alla människor har olika krav och behov kring vad ett tillfredställande och bra liv bör innehålla. Bergqvist och Axelsson (Bergqvist & Axelsson 2011, s.23-ff) menar att alla människor har olika värderingar och olika sätt att agera samt skilda åsikter om vad ”det goda livet” innebär, vad som krävs för att uppnå det och vilka möjligheter man har. Författarna fortsätter med att människor har varierande mål och medel för att lyckas nå ”det goda livet”. *Denna teori styrks således av resultatet i min undersökning där det tydligt framgick att respondenterna dels levde blandform av livsformer samt att de också hade olika drivkrafter bakom sitt företagande.*

Under mina intervjuer framkom det att de kvinnliga småföretagarna i min undersökning motiverades i stor omfattning av frihetskänsla och att själv kunna styra den egna verksamheten. I tillägg till detta så fanns det även andra drivkrafter hos dessa kvinnor var bland annat att man tyckte det var viktigt och betydelsefullt att kunna kombinera ett aktivt företagande med ett familjeliv, att man är fri på det sättet att man kan välja när man arbetar i ganska stor utsträckning. Man drivs av att jobbet går att kombinera med familjelivet, även om det uppstår obalans i samband med detta. Några av respondenterna uppgav också att de motiverades av att arbeta mycket och på så sätt kunna tjäna mer, det vill säga en kapitalistisk motivation.

Detta var dock endast en av flera drivkrafter och heller inte den viktigaste, men ändå värd att nämna då den skiljer sig helt ifrån självständighetens livsforms kännetecken. Samtliga respondenter hade det egna intresset som en stark drivkraft och motiverades av att kunna jobba med detta i sitt företag. Här var respondenternas inneboende intressen och passioner en stark drivkraft. Även att man kunde arbeta i den bransch man ville ansågs också motiverande. En av intervjupersonerna som bor och driver sitt företag på en mindre ort uppgav följande:

Ja det var främst av intresse jag startade men även av den anledningen att vi ville flytta hem och ska man jobba med det man vill här så måste man starta eget. (IP4)

Att få arbeta i den bransch man önskar var en stor drivkraft hos en del respondenter då de driver sina företag i en mindre ort vilket gör att deras företagande är ett sätt att kunna ta plats i en ganska snäv arbetsmarknad. Att öppna och driva ett företag var för dem ett sätt att komma in på den lokala arbetsmarknaden, att få jobba med det man är intresserad av och i den bransch man känner sig hemma i.

En av intervjupersonerna uppgav även att hon drevs av att hon numera endast var ansvarig för sig själv genom sitt företagande. Detta tyckte hon var skönt efter att ha gått ifrån en hög chefsposition med många anställda under sig:

Ja och så ville jag faktiskt skära ner lite, just det här från att gå ifrån att ha ansvar för en massa människor till att i stort sett ha ansvar för mig själv. (IP3)

Samma person ansåg även att hon motiverades av att övervinna alla svårigheter som hon stötte på i sitt företagande och hon drevs även av att hela tiden lära sig nya saker och att utvecklas som person:

Jag gör allt. Vad jag har gjort nu är ju liksom det här att för det första har jag projektlett bygget och sen har jag byggt och så har jag skaffat och fixat allt liksom. Alltifrån att beställa betong till att registrera kassaapparater, registrera skatteverket, skicka in ansökan till jordbruksverket, allt precis allt. Sätta ihop menyer, jaga bra råvaror, se till så att alla hantverkare är på plats, hålla min man och min far glada så att de jobbar bra. Det är precis allt och för mig är det precis det som driver mig. Det är det jag älskar och det är det som gör mig glad. Ja och hela tiden lära mig. Även om jag snart är 50 år så finner jag en otrolig glädje i att lära mig nya saker. (IP3)

Att kunna anpassa sina tider utefter familjens behov var en stor fördel hos kvinnorna och flera respondenter tyckte detta var perfekt. Detta visar på att de är mer anpassningsbara utefter andras behov än vad män är samt att kvinnor i större utsträckning även motiveras av att kunna kombinera arbetsliv med ett övrigt liv och familjeliv. Som tidigare presenterats anser Jacobsen och Karlsson (1993), Bergqvist (2004), Axelsson (2009) samt Lönnbring (2003) att kunna styra över sin egen arbetstid, frihetskänslan och att själv kontrollera den egna verksamheten är betydelsefulla inslag hos företagare och tydliga kännetecken hos de som lever självständighetens livsform.

Kvinnliga småföretagare förknippas med att vara följsamma, tillfreds, anpassningsbara från både arbetskrav och krav från det övriga livet, stolthet över företaget samt att de känner en stor frihetskänsla. *Detta gällde även hos respondenterna som dock även drevs av ytterligare drivkrafter.*

Kreativitet och att få skapa samt att man också känner stolthet för sitt företag var vanligt förekommande hos kvinnorna i min undersökning vilket stödjer Lönnbrings resonemang. Enligt Lönnbring var det meningsfullt med att få utlopp för kreativitet, att utveckla sina idéer samt att företaget spelar stor roll för dessa kvinnor (Lönnbring 2003, s.42-ff).

När det gäller engagemang hos de kvinnliga småföretagarna uppger samtliga att de lägger ner stort engagemang och en omfattande tankeverksamhet på sitt företagande. Flera av intervjupersonerna berättade att de ständigt hade en hög engagemangsnivå i sitt företagande:

Tid och engagemang. I tid så lägger man ju så mycket som det går i förhållande till familjen, och engagemang, det är ju något som är dygnet runt. Även om arbetstiden inte är dygnet runt så ligger alltid engagemangsnivån där. (IP1)

Alltså nästan hela min vakna tid går åt till att tänka företagande och tänka utveckling, åt vilket håll man vill och hur. (IP3)

Ja vad ska man säga typ 200 procent. Det är ju hela tiden med i huvudet. (IP4)

Ovanstående citat visar på att flera kvinnor ansåg att de la ner stort engagemang i det egna företaget och att detta tog mycket energi i anspråk, både på gott och ont.

Att kvinnor väljer att jobba och ta del av ett aktivt arbetsliv kan också resultera i att de får betala ett högre pris i form av att de tvingas jobba extra hårt eftersom de ska få vardagslivet att fungera även i hemmet och i familjelivet. Flera av respondenterna uppvisade höga möjlighetskostnader i att driva företag samtidigt som man även hade hushåll och familj:

I dagsläget så är ju min sambo föräldraledig med våran yngsta så han är ju hemma med henne på dagarna men annars så är det ju så att det tyngsta lasset drar absolut jag som det ser ut, trots att jag jobbar. (IP1)

Detta visar tydligt att intervjupersonen väljer att ha ett aktivt arbetsliv men att detta resulterar i en hög möjlighetskostnad då hon tvingas göra det mesta av arbetet hemma också, trots att hon faktiskt arbetar heltid. Detta kan i sin tur ge upphov till obalans i livspusslet för dessa kvinnor. Kvinnor idag har således större valfrihet och fler möjligheter till ett aktivt arbetsliv men möjlighetskostnaderna för att delta kan bli höga. Detta menar bland annat Jacobsen (1999:205-f refererad i Bergqvist & Axelsson 2011). Höga möjlighetskostnader kan visa sig i till exempel att kvinnorna i relativt stor utsträckning jobbar dubbelt, då de ofta även har huvudansvaret för hem, hushåll och familj samtidigt som de är aktiva på arbetsmarknaden, eller i det här fallet har ett aktivt företagande. Höga möjlighetskostnader var något som var förekommande i respondenternas vardagsliv.

Som tidigare nämnts så drivs människor som har eget företag av skilda bakomliggande drivkrafter och motiveras av olika saker vilket också var fallet i denna undersökning. Människor som driver eget lever mer eller mindre självständighetens livsform och gemensamma motivatorer bakom dessa är att man anser att kunna kontrollera sin egen tid, att arbeta åt sig själv och att kunna känna sig fri är viktiga drivkrafter i företagandet. Detta framkom tydligt genom min egen undersökning.

Även att det är vanligt att framförallt kvinnor lever blandformer av livsformer kunde urskiljas i min undersökning eftersom de flesta också prioriterade familjelivet i stor utsträckning, i tillägg till det egna företagandet.

5.1.1 Olika typer av självständighetens livsform

Förutom att man kan leva blandformer av livsformer, vilket är vanligt för kvinnor, kan man även leva olika typer av självständighetens livsform. Gunilla Lönnbring har tagit fram fyra olika idealtypiska kategorier utifrån såväl skilda förhållningssätt till familjen och omsorg som företagande och ett aktivt arbetsliv. *Alla respondenter kunde tydligt placeras in i någon av dessa fyra grupper av självständighetens livsform vilket styrker Lönnbrings resonemang.* För samtliga kategorier gäller att företagandet ses som en grundläggande sysselsättning och en bidragande inkomstkälla, men kapitalism är inte den främsta drivkraften (Lönnbring 2003, s.214-ff).

De familjeorienterade företagarna kännetecknas av att familjen kommer i första hand och att företagandet ses som en typ av anpassningsstrategi till lokala arbetsmarknaden, boende på exempelvis landsbygd och familjelivet. Kvinnor här bryter delvis traditionella könsrollsmönster då man öppnar eget företag men dessa könsroller förändras ej då kvinnorna ofta önskar ha huvudansvaret för hem och familj. *En av respondenterna kunde tydligt placeras in i denna grupp. Denna respondent prioriterade familjelivet framför arbetet vilket framkom tydligt:*

Vill uppnå att jag kan försörja mig utan att arbeta för mycket samt att kunna umgås med familjen mer än tidigare. Jobbade och försörjer mig till 75 procent och behöver inte mer.
(IP6)

En andra kategori är de genuina företagarna som kännetecknas av att själva företagandet är professionen. Viktiga drivkrafter här är företagets överlevnad och stabilitet och familjelivet kombineras utefter den egna verksamheten. För kvinnor i denna grupp är frihetskänslan, möjlighet till egenkontroll och en självständig rationalitet mycket viktigt. *Här kan de flesta respondenterna placeras då man har ett aktivt företagande med stor frihetskänsla och egen kontroll kombinerat med familjeliv och det övriga livet. En av intervjupersonerna uppgav följande när hon ville beskriva det positiva med att vara sin egen och att själv kunna styra sin arbetsdag:*

Positiva är att arbetsdagen är så flytande att du kan hämta tidigt från dagis och fortsätta jobba på kvällen. (IP1)

De ofrivilliga företagarna förknippas av att man kan arbeta med det man är intresserad av och tycker är givande. Vissa gånger kan företaget upplevas som betungande när det kommer till regler och lagar och så vidare eftersom det är det innehållsliga i företaget man vill åt. Man vill ägna sig åt det man tycker är berikande och man anser sig själv välja den enda rätta vägen. Enligt Lönnbring (2003) kan vissa företagare riskera att placeras in i gruppen hobbyföretagare. *En av respondenterna kunde tydligt placeras in i denna kategori då hon inte såg någon annan utväg än att öppna eget plus att hon värderade det sociala i sina relationer med kunderna väldigt högt. Hon tyckte det var mer givande att jobba och prata med dem och inte ägna sig åt allt det administrativa och liknande som hör ihop med företagandet:*

Ja och det blir väl att de får en trygghet i mig kanske att de känner och lär sig att det som de säger till mig stannar hos mig nere i källaren och de får sin kopp kaffe när de kommer och kan sitta där och prata lite om sitt privatliv och det är kanske lite skönt för många tror jag som kanske slipper barnen ett tag och all stress och kanske bara får sitta där ett tag. (IP2)

Den sista kategorin av de olika typerna av självständighetens livsform som Lönnbring (2003) presenterar är entreprenörerna. Här är drivkraften att kunna realisera sina idéer och kreativitet i den egna verksamheten och inspireras och motiveras av personliga utmaningar. Uppbyggnadsfasen och själva företagsstarten är av störst intresse. Här fokuseras inte familjelivet och kvinnorna har ofta vuxna eller inga barn. Denna grupp bryter helt mot de traditionella könsrollerna både i arbetslivet men även i det övriga, personliga livet och familjelivet. *Här kan en av respondenterna tydligt placeras då hon tycker det är extremt viktigt att ta sig an personliga utmaningar och att få utlopp för sin kreativa sida samt att hon inte har anpassat sitt företagande och arbetsliv utifrån familjen utan tvärtom:*

Jag har vuxna barn och så, men historien är att jag alltid varit ensamstående mamma till de två och de har alltid fått hänga med på släp och de har ju fått, de har ju fått vara med på något vis. Ibland vet jag inte liksom ”mamma kan vi få slippa?”. Jag menar jag jobbade med en restaurang, alltid udda tider och helger och när de var hos sin pappa åkte jag oftast iväg och jobbade. (IP3)

Idag har hon vuxna barn så balansen är inte så stort problem men även då hon hade små barn att ta hand om fick de hänga med i hennes driftiga och aktiva arbetsliv och inte tvärtom. Hon har dessutom en omfattande karriär bakom sig med stor arbetslivserfarenhet vilket är ett kännetecken i denna kategori. Hon poängterar i intervjun att hon är en rastlös person som hela tiden måste lära nya saker och om några år när hon drivit sitt företag ett tag kommer hon garanterat att vilja öppna något nytt, i någon annan bransch.

Alla dessa 4 kategorier som Lönnbring tar upp i sin avhandling (Lönnbring 2003, s.214-ff) förekommer i min undersökning och gemensamt för dem alla är att de helt eller delvis lever självständighetens livsform. Flest respondenter hamnar dock i gruppen genuina företagare.

5.2 Balans i livspusslet

Nästan alla respondenter kämpade med att få en god balans i sina livspussel och att inte någon av sfärerna skulle lida tidsbrist i allt för stor utsträckning. Dock upplevde vissa mindre svårigheter i att uppnå en godtagbar balans medans andra såg detta som ett mycket svårt problem att hantera. Att det utvecklas svårigheter och problem i att få ihop sitt livspussel och att finna en tillfredsställande balans i vardagslivet är inget nytt fenomen. Det är ej heller speciellt förvånande i dagens samhälle, där krav på tidseffektivitet genomsyrar det mesta. Många försöker på olika sätt att hantera denna tidsbrist, istället för att man försöker förändra själva kärnan i tidsproblematiken. Detta var även fallet för ett flertal av mina respondenter. Följande intervjuperson visade tecken på att hon jobbade extremt mycket:

Jag har för mycket jobb egentligen. Jag skulle kunna jobba 24 timmar om dygnet tror jag.
(IP2)

Citatet visar på att detta är en person som jobbar mer än vad hon borde för att må bra. Enligt Noon, Blyton och Morrell (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.343) så läggs störst fokus när det gäller obalans i livspusslet allt mer på att det är arbetslivet som spiller över och stjälar tid ifrån det övriga livets sfär. Detta ofta på grund av en ökad arbetsintensifiering, större arbetsmängd samt även på en förändring gällande en ständig närvaro eller tillgänglighet i arbetet. Författarna menar vidare att livspusslet innebär att människor ska kunna ha både ett aktivt arbetsliv samtidigt som de även har ett meningsfullt övrigt liv och familjeliv, utan att alltför stora slitningar uppstår mellan de båda sfärerna. Livspusslet innebär också att "det goda livet" och den strategi man väljer för att få ihop sitt livspussel på bästa sätt, varierar stort från person till person (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.342-f). För att kunna förstå detta begrepp måste man kunna identifiera möjligheterna till individuella val som individen har både i arbetet och i det övriga, personliga livet. Författarna menar att det i dagens samhälle blir allt vanligare att man totalt sett arbetar mer, fler antal timmar, att man tar med sig arbetet hem och att man jobbar osociala arbetstider och så vidare (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.349). Denna teori stöds således av ett flertal av mina respondenters strävan efter att få tiden att räcka till på bästa sätt samt att flera av dem också upplever obalans i sina vardagsliv..

5.2.1 Varför uppstår obalans?

Många lyckas inte uppnå en tillräckligt god balans mellan arbetsliv och det övriga, personliga livet och familjens behov. Nästan alla respondenter uppgav att de älskade att arbeta mycket och att känslan av att man arbetade åt sig själv gjorde det enklare att hantera en stor arbetsbörda. De upplevde att de arbetade hårt med sina företag men att man trots tid och engagemang inte riktigt lyckades uppnå en godtagbar balans mellan företagandet och det övriga, personliga livet och familjelivet. Jag anser att stress förekom hos ett flertal av respondenterna. Men då många av dem arbetade med sina intressen och dessutom gillade att driva eget kunde man som åskådare utifrån se att de egentligen var stressade och till och med hade vissa fysiska och/eller psykiska besvär som hög stressnivå kan leda till, men att de inte alltid var medvetna om detta själva.

Förutom tidsbrist som ofta är ett stort problem i att kunna uppnå balans i livet, framkom ytterligare orsaker till varför obalans uppstod i intervjupersonernas liv. Detta var att båda sfärerna dominerade samtidigt, att man hade svårt att koppla bort arbetet och sitt företagande samt att det sociala umgänget med andra minskade drastiskt:

Ja båda två sfärerna dominerar på samma gång och det är just det som är min problematik. (IP1)

Det ringer ju och sms-ar dygnet runt ändå så man kan ju aldrig släppa jobbet. (IP2)

Ja precis. Sambon kommer hem och vill umgås men jag går och lägger mig. Skyndar mig så att jag får min återhämtning. (IP4)

Matzau (2015, s.203-ff) anser att när man konstant känner en brist i tid kan man riskera att uppleva otillräcklighet, ibland i båda sfärerna samtidigt. Livspusslet går då inte ihop och det uppstår obalans mellan sfärerna, vilket ger upphov till att man kan börja må dåligt och känna sig stressad. Stress är en effekt av att ständigt känna tidsbrist och otillräcklighet. Även Andersen (Andersen 2015, s.46) skriver om stress och menar att stress är långtifrån ett resultat enbart skapat av individen själv eftersom höga ambitioner, perfektionism och överintensifiering är samtliga beteenden som det postmoderna samhället idag verkar uppmuntra och förutsätta. Arbetande människor försöker göra allt för att undkomma en identitetskollaps, som verkar bli vanligare ju högre stressen är hos individen ifråga menar Andersen.

Det självmotiverande arbetet kan kopplas till de som lever självständighetens livsform, som ser det egna företaget som en stark drivkraft till att arbeta. Detta skriver Aronsson (Aronsson 2015, s.33) om och menar att man ofta får höra om människor som blivit uppslukade av sitt företagande. Här finns risk att man driver sig själv till att gå in i väggen menar författaren. *Jag håller med i denna teori och genom min undersökning framkom det tydligt att en ohälsosam arbetsmängd och arbetstempo kan maskera och döljas bakom en persons brinnande intresse och vilja i att driva sitt företag. Detta kan resultera i att personen inte inser själv att man egentligen lever i en konstant ohälsosam stress, som kan resultera i ett långvarigt tillstånd av sjukdom. Följande visar på att detta kan bli verklighet för vissa av respondenterna:*

Nackdelen är ju att engagemangsnivån är hög hela tiden och det tar mycket kraft att arbeta med något som man älskar och bryr sig om. (IP1)

Ja man kan jobba 200 procent för sig själv men skulle du göra det som anställd så skulle man vara bränd! (IP3)

Jag tror att när man älskar sitt jobb och arbetar enbart åt sig själv och med sitt intresse är man villig att arbeta väldigt mycket, vilket ovanstående två citat även visar.

5.2.1.1 Tidsbrist

Frågan om tid och att ofta känna tidsbrist var viktig i min undersökning och är en av de främsta orsakerna till att det uppstår obalans i livspusslet. *När det gäller de kvinnliga småföretagarna i min undersökning uppgav samtliga en tydlig önskan om mer tid, både i arbetslivet men också i det övriga, personliga livet och framförallt för familjen. Mer tid var ett markant behov och flera respondenter berättade att de upplevde att tiden aldrig räckte till och att man var tvungen att*

ständigt prioritera och välja vilket område som skulle få stå tillbaka och ge plats åt mer akuta. Detta kan resultera i att man skyddar den så kallade kvalitetstiden hemma, tillsammans med sambo/man och barn för att kompensera för tidigare förlorad tid i denna sfär. Hochschild (2001) menar att detta i sin tur kan riskera att man även implementerar tiden i hemmet med arbetsintensifiering, effektivitet och en ständig strävan efter produktivitet. Att man även hemma arbetar utefter en inneboende tidsklocka och gör allt för att vara så effektiv som möjligt gör att man riskerar att inte längre vara känslomässigt närvarande. Hochschild anser att detta gör att även familjelivet och hushållet sker utefter en snäv tidsåtgång, med tyngdpunkt på just effektivitet och produktivitet. Detta benämner hon med termen "Taylorized family-life" (Hochschild 2001, s.44-ff).

En av respondenterna gav en bild av att hon trodde att hon själv ibland drev sin familj och hem som en typ av företag, med fokus på effektivitet och att spara tid. Saker och ting skulle ske på ett effektivt och snabbt sätt vilket gjorde att hon kände att hon förlorade den känslomässiga delaktigheten och att vara närvarande med barnen där och då:

Nu så försöker man vinna tid och fylla alla hål på ett annat sätt, en annan strävan hela tiden som aldrig får över, om man säger. Allt blir arbetstid både i from av företaget men också arbetstid i from av administration med barn och hem och liv. (IP1)

Detta citat stämmer väl överens med Hochschilds term "Taylorized family-life" och visar på att denna respondent har en tendens att driva sitt hem och sin familj som ett företag, där hon gör allt för att effektivisera tiden och vara produktiv och spara tid.

I min undersökning framkom att flera av de kvinnliga småföretagarna kände dåligt samvete över att man kände sig tvingad att ta tid ifrån det övriga livet och ifrån familjelivet för att spendera på det egna företagandet. Flera respondenter uppgav dock att de i samband med en ökad arbetsintensifiering försökte att kompensera det övriga livet och familjen så fort man fick tid och tillfälle till detta. Samtliga respondenter uppgav att man önskade mer tid, oftast i båda sfärerna. På min fråga om de upplevde att tiden räcker till för båda sfärerna eller om man önskade mer tid i någon av dem fick jag viss variation i svaren, men alla hade gemensamt att man ville ha mer tid:

Mer tid hade inte varit fel! (IP2)

Ja mer tid! Jag skulle vilja ha mer tid till arbetet och familjen och där räcker tiden aldrig till. Veckorna och dagarna försvinner så fort. (IP4)

Hochschild (2001) tar upp ämnet "tidssvält" och menar att en ständigt ökad arbetsintensifiering och en inneboende tidsklocka samt ett ökat engagemang i arbetslivet skapar behov hos människor att på något sätt kunna hantera denna tidsbrist. Ofta så är det personliga livet och familjen som tvingas anpassas utefter ett ökat arbetsengagemang hos individen. Hochschild (Hochschild 2012, s.7-f) menar också att det är kvinnor som lättare absorberar och tar till sig denna upptrappning och intensifiering av tiden och att de försöker göra allt för att få tiden att räcka till för både arbete och det övriga, personliga livet och familjen. *Att man ville ha mer tid i båda sfärerna var ett återkommande svar i min undersökning. Detta svarar upp till att många känner tidsbrist som bland annat Hochschild (2001, 2012) tar upp.*

Jag anser också att min undersökning stödjer Hochschilds resonemang om att kvinnor lättare absorberar en upptrappning av tiden.

5.2.1.2 Tillgänglighet och otillräcklighet

Ambitionen och kravet om att ständigt vara tillgänglig, både i arbetslivet och i det övriga livet samt för familjen kan skapa en känsla av otillräcklighet. Denna känsla av otillräcklighet kan i sin tur resultera i en ökad obalans mellan arbetsliv och det övriga livet. *I min undersökning framkom det från flera av respondenterna att de faktiskt upplevde en känsla av otillräcklighet i många olika situationer och aspekter av livet och att detta i sin tur skapade viss obalans i deras liv. Några respondenter uppgav att de upplevde otillräcklighet i endast vissa situationer i livet medan en av respondenterna avslöjade att hon kände stor otillräcklighet i livets båda sfärer och i alla situationer:*

I alla situationer, varje dag, dygnet runt, varje dag i veckan är mitt svar. (IP1)

Ja det är ju, ja det har jag gjort väldigt mycket tror jag. Känner att man inte hinner med och blir det en motgång så rasar allt typ. Och just det här med relationer som går åt skogen – så ja absolut. (IP2)

Kravet på tillgänglighet kan således skapa en känsla av otillräcklighet, både i arbetslivet och i och i det övriga, personliga livet och speciellt familjelivet, vilket min undersökning visade på. Då många egna företagare som lever självständighetens livsform har en oklar gräns mellan arbetsliv och det personliga livet kan tillgängligheten bidra till att gränserna suddas ut ytterligare. Bergman (2011, s.112-f) menar att den partiella tillgängligheten kan bidra till att gränserna mellan arbete och privatliv blir än mer otydliga och svåra att definiera vilket skapar en negativ konsekvens då man känner att man måste vara tillgänglig via exempelvis mail eller telefon dygnet runt. Detta i sin tur påverkar balansen negativt och ger således upphov till en känsla av otillräcklighet anser Bergman. *Samtliga respondenter ser dock positivt på att gränserna mellan företagandet och det personliga livet smälter samman. Det är när kraven på tillgänglighet är så stora att en känsla av otillräcklighet uppstår som det förvandlas till något negativt, som i sin tur resulterar i en ökad obalans i intervjupersonernas liv.*

5.2.2 Strategier för att hantera obalans

Respondenterna uppgav att de använde sig av ett flertal olika strategier för att kunna skapa bästa möjliga balans i vardagen, utifrån sina egna förutsättningar och åsikter kring vad ett tillfredsställande liv bör innehålla. Vidare menar Noon, Blyton och Morrell (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff) att mycket ligger på en individuell nivå och att det handlar om hur enskilda personer, i det här fallet kvinnliga småföretagare, och hushåll tar beslut för att upprätta en mer godtagbar och tillfredsställande balans mellan arbete och övrigt liv.

Några olika sätt för individen att hantera obalans kan enligt författarna vara:

En eller båda parterna söker efter ett arbetsupplägg som kan kombineras med till exempel omsorg för familjen på ett tillfredsställande sätt. Ett exempel på detta kan vara att kvinnan i ett hushåll öppnar eget företag för att få möjlighet att anpassa det vardagliga livet och familjen med ett aktivt arbetsliv (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff).

Denna strategi blev synlig i min undersökning där en respondent uppgav att hon öppnat företag just för att kunna jobba mindre och ha mer tid för familjen och det övriga livet. Det var för denne respondent en anpassningsstrategi för att få ihop livspusslet och skapa balans i livet:

Startade i januari 2011. Målet var att komma bort ifrån tidigare anställning. Vill uppnå att jag kan försörja mig utan att arbeta för mycket samt att kunna umgås med familjen mer än tidigare. (IP6)

En annan individuell respons på obalans i livspusslet som författarna nämner är att man letar efter ett arbete som tillåter och möjliggör att en hel del uppgifter kan skötas hemifrån (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff). *Att ha möjlighet till hemmakontor och att kunna ta med sig arbetet hem blir enkelt att koppla samman med mina respondenter eftersom samtliga såg det som en bra och effektiv strategi att kunna ta med sig företagandet hem och jobba hemifrån. Detta var en tydlig strategi som alla respondenter ansåg som ett bra alternativ i att lägga livspusslet och uppnå mer balans i livet, även om detta samtidigt var en utmaning för vissa av dem. De kvinnliga småföretagarna tog alla med sig sina arbeten hem om behov fanns, för att smidigt kunna få vardagslivet att gå ihop:*

Det var ett plus att man kunde bestämma över sina egna arbetstider och det är ett jätteplus. Jag trodde nog inte det skulle funka så bra som det gör för jag kan ju väldigt lätt ta med mig mitt jobb hem om jag behöver, om barnen är lediga eller blir sjuka så går det. Ja inte så himla bra kanske men det går. (IP4)

Ett par respondenter valde dessutom att driva sina företag helt och hållet hemifrån vilket de ansåg vara optimalt gällande att skapa balans mellan ett aktivt företagande och det övriga livet och familjen. En av intervjupersonerna berättade följande om det positiva med att ha kontor på hemmaplan:

Sen som nu på våren så jobbar jag ju jättemycket. Går gärna ut 5 halv 6 på morgonen och jobbar till 21. Då kan jag ju gå in och äta middag och läsa en saga för min son så kan jag gå ut sen. Hade jag jobbat i stan hade jag ju inte åkt hem för då hade jag jobbat klart innan jag åkte hem. (IP5)

Författarna nämner att söka arbete närmare hemmet eller att gå ner i arbetstid som andra individuella strategier gällande att skapa balans i livet (Noon, Blyton & Morrell 2013, s.353-ff). *En av respondenterna gjorde ett bestämt och medvetet val och gick ner i arbetstid i samband med att hon gick ifrån en anställning till att öppna eget. Detta gjorde hon för att lyckas uppnå större balans i det vardagliga livet och för att kunna anpassa familjens behov med ett arbete:*

Vill uppnå att jag kan försörja mig utan att arbeta för mycket samt att kunna umgås med familjen mer än tidigare. (IP6)

Hochschild (Hochschild 2001, s.220) anger även hon olika strategier som människor använder för att hantera tidsbrist och även kunna hantera den obalans som kan bli en konsekvens av att ständigt sakna tillräckligt med tid.

En av dessa kan vara att man på olika sätt minimerar tiden som till exempel familjelivet och barnen i en familj faktiskt behöver där man knapar in på denna tid och övertygar sig själv om att barnen kan klara sig själva i större utsträckning än vad som egentligen är fallet, menar Hochschild. *Denna strategi användes av en av respondenterna i undersökningen. På frågan om respondenten upplevde några svårigheter i att kunna balansera ett aktivt företagande med familjeliv och privatliv uppgav respondenten att det inte existerade någon sådan obalans i hennes hektiska liv, eftersom hennes barn alltid fått hänga med i hennes arbetsliv:*

Nej jag gjorde inte det för jag har aldrig haft det där dåliga samvetet. Någon gång lite ibland när man har kört bil och båda barnen har sagt bak i bilen att ”mamma ska vi inte till dagis?”. Men jag har aldrig glömt att hämta dem. Men just det där...de har fått hänga med. (IP3)

Jag har vuxna barn och så, men historien är att jag alltid varit ensamstående mamma till de två och de har alltid fått hänga med på släp och de har ju fått, de har ju fått vara med på något vis. Ibland vet jag inte liksom ”mamma kan vi få slippa?”. Jag menar jag jobbade med en restaurang, alltid udda tider och helger och när de var hos sin pappa åkte jag oftast iväg och jobbade. (IP3)

Hochschild tar upp ytterligare en strategi som handlar om att man delar upp sig i en verklig person som lever här och nu och en potentiell person som man önskar man kunde vara. Här förknippas den verkliga personen med att ständigt ha tidsbrist och tid ses som värdefull resurs som ska sparas och portioneras ut och man gör allt för att få tiden att räcka till. Den potentiella versionen av en själv ses som innehavare av i princip obegränsat med tid, där balansen mellan sfärernas tidsbehov och krav är optimal (Hochschild 2001, s.220). *Denna strategi för att skapa balans kan också urskiljas i min undersökning, där flera respondenter talade om vad de skulle göra om de hade haft mera tid. Man konstaterade att verkligheten och livet i dagsläget inte fick tiden att räcka till på ett optimalt sätt och samtliga önskade mer tid i båda sfärerna, som man skulle kunna portionera ut både i företagandet och i det övriga livet och i familjen. Flera respondenter nämnde exempel på vad de skulle göra om de hade mer tid till exempel aktiviteter och mer fritid tillsammans med barnen eller umgänge med vänner samt att man även önskade mer tid för sitt företagande. En av intervjupersonerna uppgav att det enda umgänget hon hade var med andra föräldrar i samband med sina barns aktiviteter eller med andra företagare i samband med jobbet. Hon upplevde att hon inte kunde portionera ut dyrbar tid ifrån sitt hektiska liv för att lägga på socialt umgänge med andra:*

Ja jag brukar säga att är du företagare eller förälder brukar det gå att umgås, men annars så är det svårt att finna tid till något annat. Jag träffar de i jobbet eller tillsammans med mina barn annars är det inget som går att kombinera tyvärr. (IP1)

5.2.2.1 Flexibilitet som strategi – bra eller dåligt?

När det gällde flexibilitet som en bra eller dålig lösning i att hantera tidsbrist och i och med detta även obalans i livspusslet för de kvinnliga småföretagarna i min studie uppgav samtliga att flexibilitet var något som värderades högt i det egna företagandet. Frihet över arbetstider och arbetsuppgifter, kunna ta med sig jobbet hem och arbeta hemifrån och att kunna välja sina kunder samt vilken arbetsmängd och då även vilken lönenivå man önskade var hos samtliga intervjupersoner positiva bidrag gällande flexibilitet.

Respondenterna uppfattade alltså begreppet flexibilitet som en bra lösning och ansåg detta vara en effektiv strategi för att kunna lägga sina livspussel. De såg inga nackdelar med flexibilitet.

Det är väldigt vanligt att människor idag känner stor tidsbrist i mycket av det de gör, såväl i arbetslivet som i det övriga livet och speciellt i familjelivet. Många kämpar med att få tiden att räcka till och att få harmoni mellan sfärerna arbete och privatliv menar Hochschild (Hochschild 2001). Många ser med hoppfulla ögon på begreppet flexibilitet som en potentiell problemlösare. Flexibilitet som strategi i att hantera tidsbrist och obalans i vardagslivet kan dock vara både positivt och negativt. Grönlund (Grönlund 2004, s.149-f) menar att flexibilitet kan vara en positiv strategi i att hantera tidsbrist men att den samtidigt kan ge negativa konsekvenser i och med att gränserna mellan arbete och övrigt liv blir ännu otydligare. Barbato och Demartino (2003, s.2) menar att kvinnor tenderar att använda sitt företagande som ett flexibelt alternativ för att kunna kombinera ett aktivt arbetsliv och det övriga livet, framförallt familjelivet samtidigt. *Detta framkommer väldigt tydligt i min undersökning.*

5.3 Svårigheter kvinnor upplever i sitt företagande

Viktigt i min uppsats var att ta reda på om de kvinnliga småföretagarna upplevde några svårigheter eller hinder i sitt företagande samt i så fall i vilken utsträckning dessa förekom. *Ett flertal svårigheter och hinder som de kvinnliga småföretagarna upplevde som problematiskt uppkom. Dessa svårigheter var obalans i ekonomin och att ekonomin inte var tillräckligt god, att tiden inte räckte till, obalans mellan sfärerna eller att båda sfärerna dominerade samtidigt, känsla av otillräcklighet, att man inte hade tid för återhämtning, att man hade svårt att koppla bort arbetet med företaget, att det sociala livet blir lidanden samt en ojämn fördelning av arbete och ansvar i hemmet och i omsorgen för barnen.*

Obalans i ekonomin och ekonomisk stress:

Detta var en svårighet som flera av intervjupersonerna uppgav som ganska besvärande och som dessutom gav upphov till en hel del stress i deras vardagliga liv. Även att det var dyrt att plocka ut lön uppgavs i samband med detta som ett hinder. Flera av respondenterna la tydligt fram olika exempel på hur de upplevde ekonomi som ett problem i deras företagande:

Svårigheten är väl det ekonomiska, att det är tufft liksom. (IP2)

Ja det är svårt att plocka ut lön för det kostar mycket. (IP2)

Det är väl det här med att vara ekonomiskt smart, strategierna och planerna. Det är väldigt ofta det blir så långdragna projekt och liksom, man kan få ligga ute med lite pengar väldigt länge. (IP4)

Ekonomisk obalans och att man fick ligga ute med pengar väldigt länge ibland påverkade ett par av respondenterna negativt i ganska stor utsträckning och de gav intryck av att faktiskt vara stressade över detta. En respondent sa att hon önskade mer trygghet och stabilitet i ekonomin och att man kunde få möjlighet att bygga upp en buffert med pengar, så att man inte tvingades ligga på gränsen för vad hushållets ekonomi klarade av:

Ja jag skulle vilja att den låg, att man liksom skulle kunna jobba upp en härlig buffert så att den låg där och att man bara skulle kunna puffa på och inte oroa sig över den biten. Det har jag inte nått upp till än. (IP4)

Tidsbrist och att få tiden att räcka till:

Nästan alla respondenter uppgav tid som en bristvara och flera av dem önskade mer tid i båda sfärerna, men framförallt i deras aktiva arbetsliv och i sitt företagande. Tidsbrist är vanligt förekommande och så även för mina intervjupersoner:

Ja jag behöver alltid mer tid på jobbet, så är det ju, för jag har så mycket kunder. (IP5)

Somliga uppgav tidsbrist som det största hindret i att få ihop arbetslivet med det övriga, personliga livet och familjens behov medan några få respondenter ansåg att tidsbrist givetvis var ett problem, men att andra svårigheter upplevdes större.

Följande intervjuperson var en av de som ansåg att tidsbrist var ett stort hinder i sitt vardagsliv. Respondenten var en av de yngre kvinnorna som var mitt uppe i ett aktivt företagande och samtidigt hade småbarn och en familj att tänka på:

Ja att få tiden att räcka till. Och det är i mycket i egenskap av familjelivet för hade man inte haft den så hade det inte varit några problem om man säger så. (IP1)

En intressant sak som uppkom under analysen var att de äldre respondenterna som hade vuxna barn inte upplevde tidsbristen som ett lika stort hinder som de yngre kvinnorna, som dessutom hade små barn. Man fick känslan av att de äldre respondenterna inte kände samma tidspress i båda sfärerna och att de lättare fick tiden att räcka till och att de dessutom var lite mindre stressade i sitt vardagliga liv. En av respondenterna som hade vuxna barn och som har öppnat egen restaurang uppgav att hon gärna hade haft mer tid till jobbet men att tidsbrist inte var ett direkt hinder för företagandet, utan hon kände att hon kunde hantera detta:

Vad jag tänkte på igår när jag liksom aldrig gick ur köket och gick in till mig och la mig var just att, å andra sidan det där tror jag hänger ihop med och är samma sak som keramikern eller målaren. Just det här med att gå igång på något så är det väldigt svårt att sluta. Det är ingen nackdel för då får jag väl sova lite längre dagen efter då (IP3).

Man kan här urskilja ett mönster som visar på att de yngre respondenterna som hade småbarn och den typen av familjeliv led svårare av tidsbrist, vilket då även resulterade i en större obalans mellan de båda sfärerna, än de äldre respondenterna som hade vuxna barn. De äldre respondenterna ville dock även de ha mer tid men tidsbrist för dem var inte en lika stor svårighet som för de yngre kvinnorna även om samtliga respondenter önskade mer tid för företagandet eller det övriga livet eller ibland båda sfärerna samtidigt.

Tidsbristen kan också ge upphov till ännu en svårighet som ett par av respondenterna upplevde i det övriga livets sfär och i det personliga livet. Det framkom svårigheter med att finna tid och energi för att hinna umgås med sina livskamrater i den utsträckning som de önskade och egentligen kände att de behövde för att må bra och för att vårda relationen:

Ja det är ju min sambo som blir minst prioriterad. (IP4)

Ja precis. Sambon kommer och ska umgås men jag går och lägger mig. Skyndar mig så jag får min återhämtning. (IP4)

Här kan man också urskilja brist på egen tid och återhämtning som en svårighet för de kvinnliga småföretagarna upplever för att kunna uppnå en tillfredsställande balans. Detta är en svårighet som skapas då man upplever tidsbrist i sitt vardagliga liv i och med att tiden inte räcker till för att kunna lägga på sitt eget välmående. Flera respondenter önskade mer egen tid och fler möjligheter för återhämtning:

Ja det är väl att få mer balans mellan arbete och familjeliv där det också finns utrymme för att ta en paus eller återhämtning, eller en promenad eller en sovmorgon eller någonting som kan ge mig energipåfyllning för att orka för det tar mycket energi. (IP1)

Jobb och barn först. Eller ska jag kanske säga familjen först och sen arbete tätt inpå. Väldigt tätt inpå. Och sen är det väl en själv som man inte har tid med. När man är färdig för dagen och barnen är nattade, då går jag och lägger mig. (IP4)

Obalans mellan sfärerna eller att båda sfärerna dominerar samtidigt:

En annan svårighet som tas upp är problemet med att finna balans mellan sfärerna. Här nämns också problem med att båda sfärerna dominerar samtidigt, vilket ger upphov till tidsbrist och ibland även en känsla av otillräcklighet hos dessa kvinnor. Känslan av otillräcklighet kan också upplevas som en svårighet i företagandet, då gränserna mellan arbete och det övriga livet och familjelivet blir ännu otydligare, när man känner att kraven på att ständigt vara tillgänglig är konstant. En av intervjupersonerna som var en av de yngre kvinnorna med småbarnsfamilj nämnde framförallt otillräcklighet som ett stort problem i sitt vardagliga liv. Hon uppgav att hon kände otillräcklighet i allt hon företog sig:

I alla situationer, varje dag, dygnet runt, varje dag i veckan är mitt svar. (IP1)

Denna respondent var dessutom en av de som upplevdes mest stressad och som verkade ha störst obalans i det vardagliga livet. Detta visar ett tydligt bevis på att en ständig tillgänglighet kan skapa en känsla av otillräcklighet som i sin tur skapar en ännu större obalans mellan sfärerna.

Detta stämmer väl överens med Matzau (2015) som anser att när man konstant känner en brist i tid kan man riskera att uppleva otillräcklighet, ibland i båda sfärerna samtidigt. Denna obalans kan även skapa stor stress hos kvinnliga småföretagarna. Om man inte åtgärdar kärnan i problematiken och stressen är ett långvarigt tillstånd kan denna stress förvandlas till ett permanent tillstånd, vilket kan resultera i att personen blir allvarligt sjuk under lång tid. Jag anser att ett par av respondenterna låg i farozonen för att stressen i det vardagliga livet skulle omvandlas till ett permanent tillstånd eftersom de inte motverkade ursprungsproblematiken.

Svårighet i att koppla bort arbetet:

Flera av respondenterna uppgav att de hade svårt att koppla bort arbetet och att företagandet var ständigt närvarande. Många ansåg att de jobbade extremt mycket men att detta var en livsstil och då man jobbade för sig själv och med något som man tyckte var givande så gjorde det ingenting att man jobbade mycket. Någon av respondenterna visade dock att hon arbetade väldigt mycket och att hon tyckte att detta var ett problem, då hon kände sig överhopad med jobb. Hon upplevde också att det var svårt att koppla bort arbetet:

Det ringer ju och sms-ar dygnet runt så man kan ju aldrig släppa jobbet. (IP2)

Samma intervjuperson uppgav en alltför stor arbetsmängd och arbetsbörda som en svårighet när det gällde att kunna ta en sammanhängande semester. Det framgick i intervjun att hon tyckte att det var stressande att inte kunna vara borta mer än någon vecka i stöten, då hon var rädd om sina kunder. Hon kände sig skyldig att arbeta mycket och att ställa upp då kunderna ville boka tid. Hon berättade att hon var den enda som arbetade med detta i hela kommunen och hade ingen avlastning eller annan företagare som hon kunde hänvisa till om hon var sjuk eller skulle på semester:

Det som är dumt med min bransch är ju att en frisör till exempel skulle ju kunna stänga fyra veckor för semester för det är ju ingen som dör av att inte färga håret eller klippa det och får vänta några veckor, men mina kunder är ju ganska beroende av att jag jobbar eftersom jag inte har någon i samma bransch i den här kommunen som jag kan hänvisa folk till. (IP2)

Det var ett par kvinnor som ansåg att en alltför stor arbetsmängd ledde till ett otillfredsställande arbetsliv då man kände press på sig att arbeta mer än vad man egentligen önskade eller mådde bra av. Att inte kunna koppla bort jobbet och att arbeta för mycket var för dessa respondenter en svårighet värd att nämna i detta avsnitt.

Arbets- och ansvarsfördelning i hemmet och dubbelarbete:

Ytterligare ett hinder i företagandet för dessa kvinnor och för att kunna hänge sig åt sitt företagande handlade om arbets- och ansvarsfördelningen i hemmet och med familjen. Detta nämnde nästan ingen av respondenterna som en svårighet i företagandet men det var trots det ett betydande hinder för dem när det gällde att få ihop sina livspussel och att kunna jobba i den utsträckning som man önskade.

Detta framkom som en relativt stor svårighet men som jag oftast bara kunde urskilja med hjälp av följdfrågor och genom vidare samtal, då respondenterna inte gärna ville uppges detta som en konkret svårighet. Kanske var det så att respondenterna inte ville se att det existerade en ojämn arbets- och ansvarsfördelning i hushållet och i omsorgen för familjen. Det var dock en av respondenterna som tydligt uppgav detta som ett problem då hon tyckte att det påverkade balansen mycket negativt:

Ja det var ju till 90 procent jag då mannen gjorde utarbetet men hemmet har jag skött. Barnen och företaget har jag skött. (IP1)

I dagsläget så är ju min sambo föräldraledig med våran yngsta så han är ju hemma med henne på dagarna men annars så är det ju så att det tyngsta lasset drar absolut jag som det ser ut, trots att jag jobbar. (IP1)

Andra var mer försiktiga när de uttryckte sig i denna fråga och jag fick ställa flera följdfrågor inom detta ämne innan de började berätta:

Det blir ju förvisso mycket jag och barnen. (IP4)

Möjligen tar jag något större ansvar än min man. (IP6)

Man är ganska tunnelseende där också och tycker att man själv gör det mesta men det är ju stereotypiskt det också. Samtidigt så kan man ju faktiskt, om man tittar lite ifrån fågelperspektivet så ser man att just det han tar hand om veden och det där. (IP4)

Följdfråga från mig: Men du upplever ändå att du gör lite mer i hemmet?

Ja mer markservice. (IP4)

Man kan säga att mer än hälften av respondenterna var bevis på att teorierna om den dubbelarbetande kvinnan existerar i samhället medans ett par av kvinnorna inte såg detta som något speciellt stort problem och ansåg att fördelningen i hemmet var mer eller mindre rättvis. Jag anser dock att en orättvis arbets- och ansvarsfördelning i hemmet var en markant svårighet i att finna en sund balans mellan arbetsliv och det övriga, personliga livet för de kvinnliga småföretagarna. Detta var mycket intressant och var något som doldes bakom respondenternas vilja och önskan om att egentligen ha en mer rättvis fördelning hemmavid. När det gäller arbets- och ansvarsfördelningen i hemmet menar flera författare att kvinnor fortfarande har huvudansvaret för hem och familjeomsorgen samtidigt som de också har ett aktivt arbetsliv. Resultatet blir att många kvinnor jobbar dubbelt för att tillgodose alla behov i de båda sfärerna menar bland annat Jordansson, Holth och Gonäs (Jordansson, Holth & Gonäs 2011, s.35-f) och Bergqvist och Axelsson (Bergqvist & Axelsson 2011, s.27-f). Kvinnorna känner att det är deras skyldighet att ha huvudansvaret för hem och familj, vilket resulterar i att det främst är kvinnor som upplever en svårare slitning i att kunna balansera ett aktivt arbetsliv med det övriga, personliga livet och familjens behov (Hochschild 2012, s.7). Teorin om den dubbelarbetande kvinnan var väldigt synlig i min undersökning och jag anser i och med detta att den dubbelarbetande kvinnan existerar.

Trots en hel del svårigheter med sitt företagande var det ingen av respondenterna som ville bli anställd. Problemen och svårigheterna hanterade man och kvinnorna ansåg att fördelarna var så starka att det trots allt var den bästa arbetsformen i deras ögon. De fördelar nämndes var friheten att styra över sina egna arbetstider och den egna verksamheten eller med andra ord att få vara sin egen, flytande tidsgränser mellan arbete och övrigt liv, att man kan välja sina kunder och arbetsmängden, att arbetet går att anpassa till familjelivet, att man får jobba med sitt intresse samt att man får utlopp för sin kreativitet och sina idéer i större utsträckning än genom en anställning.

Kvinnor idag är fortfarande underrepresenterade i en manlig företagarevärld och har dessutom större möjlighetskostnader. Att kvinnliga företagare än idag är underrepresenterade i en mansdominerad arbetsmarknad tas upp av bland annat Lönnbring (2003, s.42-ff) och Hirdman (Hirdman 2014, s.115). Även tidigare forskning belyser detta fenomen och Minniti och Langowitz menar att kvinnliga företagare är betydligt färre i antal och att kvinnors företagande är mycket viktigt för ett lands tillväxt (Minniti & Langowitz 2007, s.3). *Att antalet kvinnliga företagare växer i långsammare takt än vad de manliga gör samt att de fortfarande är underrepresenterade i en manlig företagarevärld anser jag kan kopplas till att kvinnor faktiskt har fler svårigheter i att kunna ha ett aktivt och tillfredsställande företagande samt att de dessutom har större möjlighetskostnader än de manliga företagarna.*

6. Slutsatser

Denna rubrik avser att på ett tydligt och överskådligt sätt besvara mina frågeställningar och problemformuleringen som jag utformat min uppsats utifrån samt att visa hur studiens syfte har uppfyllts. Syftet med min uppsats var att försöka öka förståelsen för kvinnliga småföretagares möjligheter och/eller svårigheter i att lägga sina livspussel och skapa balans i vardagslivet. Jag kommer att besvara frågeställningarna i min uppsats som ett sätt att visa att syftet med min uppsats har uppfyllts samt att problemformuleringen har varit relevant för min undersökning. För att göra det enklare för läsaren presenterar jag varje frågeställning som enskilda underrubriker.

6.1 I vilken livsform lever dessa kvinnor, existerar det en blandning av livsformerna och i så fall vilken är den dominanta livsformen?

Självständighetens livsform var självklar för samtliga respondenter eftersom de värdesatte frihet, möjlighet att själv styra över den egna verksamheten samt egenkontroll över tid oerhört högt. De flesta av dem ansåg att då de var företagare så blev ett hektiskt arbetsliv en slags livsstil. De flesta gillade att arbeta mycket då man arbetade för sig själv, vilket är ett kännetecken för de som lever självständighetens livsform. Att man ser dygnets alla timmar som potentiell arbetstid och att engagemanget och tankeverksamheten ständigt kretsar kring det egna företagandet. Det framkom även andra saker som var viktiga i samband med företagandet och den självständiga rationaliteten vilket bevisar att de flesta av dessa kvinnor faktiskt levde i en blandad form av två olika livsformer. Något som var viktigt och högt prioriterat hos nästan alla respondenter var hem och familj vilket visar på att det existerar en blandning av livsformer. Den dominanta livsformen är i denna undersökning den självständiga livsformen fast i en sammanblandning med husmorslivsformen, där man har fokus på hem och familj och där andras behov prioriteras högst. Här är familjegemenskap centralt och det saknas tydlig gräns mellan arbete och övrigt liv. Nästan alla respondenter visade på att man såg till familjens behov i minst lika stor utsträckning som till företagandet, vilket styrker teorin om att dessa kvinnor lever en blandad form av två livsformer. Slutsatser här blir alltså att de flesta av kvinnorna i min undersökning levde i en blandform av två olika livsformer, där den ena var husmorslivsformen och den andra var självständighetens livsform, som dessutom var den dominanta. Dock var det en av respondenterna som skiljde sig markant från denna blandning då hon väldigt tydligt enbart levde självständighetens livsform. Detta grundar jag på att hon inte anpassade sitt hektiska arbetsliv och företagande utefter familjens behov utan att barnen alltid fått hänga med i hennes företagsprojekt och arbete. Dessutom hade hon i tillägg till sitt företagande en omfattande karriär bakom sig och i samband med detta även stor arbetserfarenhet med sig i bagaget. Hon älskade att arbeta mycket, få utlopp för sin stora kreativitet, att ta sig an personliga utmaningar och nya projekt samt öppna företag. Här är det inte så att hon ser sin tid som andras tid utan mer tvärtom. Med detta sagt så var det nästan alla respondenter i min undersökning som levde blandform av två olika livsformer medans en av dem enbart levde självständighetens livsform, som kännetecknas som en manlig livsform.

Dessutom så kan man i tillägg till livsformerna leva i olika kategorier eller grupper av självständighetens livsform som Lönnbring (2003) tagit fram. Slutsats här är att de flesta av respondenterna i min undersökning hamnade i gruppen genuina företagare. I denna grupp är frihetskänslan, möjlighet till egenkontroll och den självständiga rationaliteten fortfarande mycket stark. Men ytterligare drivkrafter som företagarna i denna grupp värdesätter är företagets överlevnad och stabilitet samt att man kan kombinera familjelivet utefter sitt eget företagande.

6.2 Upplever kvinnliga småföretagare några svårigheter i att kunna skapa harmoni mellan arbetsliv och övrigt liv, framförallt familjeliv, och i så fall i vilken utsträckning upplevs dessa svårigheter?

Slutsatsen här var att det faktiskt förekom en hel del svårigheter i företagandet hos de kvinnliga företagarna. Vissa uppgav att man tyckte att det var svårt att hantera en ekonomisk stress samt att det var jobbigt med en ostabilitet och obalans i ekonomin. Flera angav att det ofta var långdragna projekt så att man fick ligga ute med pengar lite väl länge emellanåt, vilket resulterade i en ekonomisk obalans. Detta var en stress i sig och upplevdes av flera som en konkret svårighet. En gemensam svårighet som de flesta respondenter upplevde som ganska stor var att tiden aldrig räckte till för att kunna skapa balans i livspusslet. Detta var en svårighet som upplevdes mer eller mindre i både arbetslivet och det övriga, personliga livet. Tidsbrist i sig gav även upphov till andra svårigheter såsom att hinna med det sociala umgänget och att ha möjlighet att vårda sina relationer, framförallt med sin livskamrat. Tidsbrist skapade också problem gällande att få tid för sig själv och för att få återhämtning för flera av dessa kvinnor. Även ständiga krav på att vara tillgänglig kunde resultera i svårigheter för dessa kvinnor då detta resulterade i att de kände sig otillräckliga. En av respondenterna uppgav att hon kände sig otillräcklig i alla situationer i det vardagliga livet, vilket hon upplevde som ett stort problem. I tillägg framkom dessutom att det var svårt att koppla bort jobbet och att jobbet ibland tog överhanden för en del respondenter. Ytterligare en svårighet som framkom genom intervjuerna var att en ojämn arbets- och ansvarsfördelningen i hemmet och för omsorgen för barnen kunde resultera i ett markant hinder för de kvinnliga företagarna. Denna svårighet framkom dock främst genom följdfrågor och vidare samtal med respondenterna eftersom de flesta av dem inte ville uppge en orättvis fördelning hemmavid och för familjeomsorgen som ett konkret problem. Man fick uppfattningen om att en ojämn arbets- och ansvarsfördelning i hushållet och med familjen egentligen var en relativt stor svårighet även om det inte var särskilt många som ville erkänna detta under våra samtal. En av respondenterna skiljde sig ifrån mängden i detta avseende då hon faktiskt berättade att hon drog det tyngsta lasset hemmavid även fast hon arbetade och han var föräldraledig.

Trots att de kvinnliga småföretagarna i min undersökning upplevde en hel del svårigheter i sitt arbetsliv var det ingen som var det minsta intresserad av att bli anställd igen. Man såg det egna företagandet som den bästa arbetsformen, trots vissa hinder eller prövningar. Fördelarna med eget företag var starkare än de svårigheter man mötte i sitt arbetsliv vilket gällde för samtliga kvinnor i undersökningen.

6.3 Vilka möjligheter har kvinnliga småföretagare till att ha ett fullgott arbetsliv samtidigt som de även får chansen att ha ett tillfredsställande övrigt liv och familjeliv?

Slutsatsen som jag drog när det gäller denna fråga var att samtliga kvinnliga småföretagare har stora möjligheter att kunna ha ett intensivt och givande företagande samtidigt som de även har ett meningsfullt övrigt liv och familjeliv. Dock tenderar möjlighetskostnaderna för dessa kvinnor att vara högre än vad de skulle ha varit för manliga företagare i samma situation. Kvinnorna kan hänge sig åt arbete och ta sig an mycket jobb i sina företag men möjlighetskostnaderna här kan leda till att de ofta får jobba dubbelt eftersom de även känner större ansvar för hem och familj än vad manliga företagare gör.

Ytterligare ett intressant mönster var att ju fler och yngre barn de kvinnliga småföretagarna hade desto svårare var det att kunna ha ett hektiskt företagande samtidigt som man hade tillräckligt med tid för familj och hushåll. Tidsbristen för dessa kvinnor upplevdes mer påtaglig. Obalansen mellan sfärerna tenderade att minska i samband med att barnen blev äldre. Den respondent som inte hade några barn eller de som hade vuxna barn upplevde i och med detta inte obalans mellan sfärerna i lika stor utsträckning som de som hade små barn. Detta var ett tydligt mönster som jag tyckte var mycket intressant, dock inte särskilt förvånande då små barn kräver mer tid och omsorg än större barn.

Ännu en slutsats som kan dras i denna fråga är att ju mer rättvis fördelning kvinnorna har gällande hem och familj desto större möjligheter har de att kunna arbeta i den omfattning som de faktiskt önskar med företaget. Med andra ord kan man säga att de få respondenter som uppgav att de hade en man/sambo som bidrog ganska mycket i hemmet inte kände lika stor obalans mellan sfärerna som de som upplevde att de gjorde mest hemmavid, trots att de även jobbade minst heltid med sitt företag.

6.4 Finns det några bidragande faktorer som påverkar balansgången, antingen positivt eller negativt?

En sak som framgick väldigt tydligt i denna fråga var att alla respondenter ansåg att flexibilitet i alla dess varianter var ett mycket positivt bidrag i att få en jämnare balans i livspusslet. Trots att flexibilitet kan resultera i negativa konsekvenser så var detta inte fallet alls för samtliga respondenter. De ansåg att ha möjlighet att jobba hemifrån, kunna styra över sina egna arbetstider och den egna verksamheten samt ha möjlighet att kombinera arbete med familjens behov var väldigt positiva inslag som flexibiliteten gav upphov till i deras företagande.

Något som vissa respondenter upplevde som en negativ påverkan på balansen handlade om att en ständig press på att vara tillgänglig skapade en känsla av otillräcklighet. Denna otillräcklighet resulterade i att respondenterna själva kunde se att detta bidrog till en ökad obalans i livspusslet.

Någon av respondenterna upplevde till och med att hon kände sig otillräcklig i både företagandet och familjelivet, i alla situationer, dygnet runt, alla dagar i veckan, vilket skapade en stor obalans och stress i hennes vardagsliv.

Tidsbrist nämndes av de flesta som något som var en negativ påverkan när det gäller att kunna skapa harmoni mellan de båda sfärerna. Tidsbrist påverkade negativt på flera olika sätt bland annat att man inte hade tid för socialt umgänge och att man hade svårt för att ha tid för att vårda relationer med sin livskamrat eller med vänner och så vidare. Även att inte ha tid för återhämtning, egen tid eller att kunna få ny energi påverkade balansen negativt för vissa av respondenterna.

Återigen värt att nämnas så leder en ojämn arbets- och ansvarsfördelning i hemmet till att balansen blir påverkad negativt i dessa kvinnors liv. Däremot om man som kvinnlig småföretagare upplevde en rättvis fördelning hemmavid så ledde detta till något positivt då de upplevde att man fick en mer balanserad tillvaro i vardagen. De hade också i och med detta större möjligheter i att kunna hänge sig åt sitt företagande i större utsträckning än kvinnor som upplevde en mer orättvis fördelning i hushållet.

En respondent uppgav att hennes barn bidrog positivt i att uppnå harmoni mellan sfärerna. Detta menade hon bero på att barnen och familjen gjorde så att hon inte kunde jobba för mycket och var tvungen att arbeta mer normala arbetstider:

Fast samtidigt är jag ju glad att det är som det är ändå. Jag kommer på mig själv ibland att man önskar man kunde sitta kvar och jobba kvällar, helger och vad som helst. Skulle gärna vilja detta men räddningen är nog de där små. Att man har de där små som också kräver min uppmärksamhet så att jag stannar upp och lägger det åt sidan. Hade jag inte haft dem så hade jag ju jobbat ihjäl mig, tack vare dem så kan man bryta. (IP4)

Dock förekom obalans även i denna respondents liv men hon uppgav ändå barnen och familjen som något som bidrog positivt i att skapa harmoni i livspusslet. Man kan säga att familjen och barnen bidrog både positivt och negativt i att uppnå balans i livspusslet.

7. Diskussion

Under denna rubrik presenteras en diskussion kring olika mönster och intressanta tankegångar som uppstått i slutsatserna. Även förslag på vidare forskning samt styrkor och svagheter med min studie tas upp i detta avsnitt.

Min undersökning visade tydligt på en hel del svårigheter som de kvinnliga småföretagarna upplevde i sitt vardagsliv, framförallt när det gäller att kunna ha ett aktivt företagande i kombination med hem och familj. De olika svårigheterna var obalans i ekonomi, tidsbrist och ingen möjlighet för återhämtning, sociala livet blev lidande, obalans mellan sfärerna, en ständig känsla av otillräcklighet, att man har svårt att stänga av jobbet samt en ojämn fördelning gällande hushållet och omsorgen för barnen och så vidare.

Intressant var också att när det gällde en ojämn arbets- och ansvarsfördelning i hushållet och i barnomsorgen uppgav respondenterna inte detta som en konkret svårighet, trots att det i mina ögon var det allra största hindret i att kunna skapa balans i vardagslivet för dessa kvinnor. Denna information framkom endast efter flera följdfrågor och vidare samtal. Jag fick en känsla av att de inte ville erkänna för sig själva att det faktiskt existerade en ganska stor orättvisa gällande detta fenomen, som påverkade deras möjlighet till att kunna arbeta i den utsträckning man önskade och för att uppnå balans i livspusslet.

Det var också tydligt att nästan alla i min undersökning levde en blandform av självständighetens livsform, där fokus ligger på en självständig rationalitet och husmorslivsformen, som fokuserar främst på hem och familj. En respondent urskilde sig ifrån detta mönster då hon väldigt framträdande endast levde självständighetens livsform. Detta styrker jag framförallt med att hon inte anpassade sitt liv utefter familjens behov utan att barnen istället fått hänga med i hennes aktiva arbetsliv och i sitt företagande.

Att man bör sträva efter att underlätta för kvinnliga småföretagare att kunna starta företag och att driva dessa utefter samma villkor som männen har är viktigt anser jag. Olika bidrag i att medverka i att skapa ett mer positivt företagsklimat för kvinnor kan exempelvis vara att man försöker göra det enklare för kvinnor att få tillgång till finansiellt kapital. Investerare, banker och så vidare bör bli mer medvetna om gapet mellan könen, för att inte gå miste om potentiell och framgångsrik affärsverksamhet drivet av kvinnor (Alsos, Isaksen & Ljunggren 2006, s.1). Även att sprida kunskap kan vara ytterligare hjälpmedel i att stärka det kvinnliga företagandet i dagens samhälle. Brush, Carter, Gatewood och Hart menar att en bredare kunskapsbas kan hjälpa kvinnliga småföretagare att faktiskt förstå sin egen unika situation när det gäller flera områden såsom kön, historik, ekonomi, legal, religiös eller etnicitet (Brush, Carter, Gatewood & Hart 2003, s.28). Här kan tilläggas att det fanns några respondenter som tyckte det var svårt att få grepp om alla lagar och regler och liknande i början då de startade företaget. De uppgav i intervjuerna att de har fått lära sig allting utefter vägens gång och de hade önskat större kunskap kring området samt att mer tydliga riktlinjer och konkret information kring lagar och regler gällande livet som företagare fanns lättillgängliga.

Andra insatser för att främja kvinnligt företagande kan nämnas till exempel ”The Diana Project” där 20 länder deltar för att försöka öka det kvinnliga företagandet i världen (Bruin, Bush & Welter 2006, s.7). Fler liknande insatser i samhället bör upprättas anser jag, framförallt då företagande stärker länders tillväxt. Även intressant här är att en av respondenterna i min undersökning var ambassadör och skapare av en förening som heter *Julianorna* och som arbetar just med att stärka det kvinnliga företagandet i samhället. Hennes passion i livet var att försöka göra allt för att skapa större möjligheter för kvinnor att göra inträde i en manlig företagarvärld, vilket också skapade positiva konsekvenser för hennes eget företagande.

Ännu en betydelsefull faktor som framkom i analysen var när det gällde kvinnors risktagande och visioner om att expandera i företaget. Här kan nämnas att flera av respondenterna faktiskt var intresserade av att expandera och att utveckla sina företag, samt att eventuellt också anställa personal inom en snar framtid. Detta är ovanligt för kvinnliga småföretagare som oftast kännetecknas av att man inte önskar expandera och att kvinnor inte är lika riskbenägna som manliga företagare. Detta var en intressant aspekt eftersom detta sägs vara ganska ovanligt hos kvinnliga småföretagare. Älsos, Isaksen och Ljunggren menar att det finns fler likheter än skillnader mellan könen när det kommer till motivation, risktagande och själva öppnandet av företag, vilket alltså framkom i min undersökning (Älsos, Isaksen & Ljunggren 2006, s.1).

En annan intressant slutsats värd att nämnas är att det var ett par respondenter som faktiskt motiverades en hel del av att arbeta mycket för att på så sätt kunna tjäna mer pengar. Dessa kvinnor drevs delvis av ett kapitalistiskt motiv, vilket inte hör hemma i den typiska självständighetens livsforms kännetecken. Detta var en mycket intressant drivkraft tycker jag.

Ett annat betydelsefullt mönster som visade sig var att ju yngre kvinnorna var och ju fler småbarn de hade desto större obalans mellan de båda sfärerna upplevdes. Den äldsta respondenten som nu hade vuxna barn uppgav inga större problem i att skapa balans och harmoni i sitt vardagsliv. Här kan jag också ta upp en intressant aspekt som dök upp hos en av respondenterna som hade småbarn. Hon ansåg nämligen att hennes barn bidrog i att skapa balans i hennes livspussel, då hon var tvungen att arbeta normala arbetstider. Hon uppgav att om hon inte hade haft sina barn och familjen så hade hon nog jobbat ihjäl sig och blivit sjuk.

När det gäller styrkor och svagheter i min undersökning kan en svaghet vara att jag var ny i intervjusituationen och när det gäller att använda intervju som metod för att samla in det empiriska materialet. Detta kan ha varit något som påverkat negativt under intervjuerna samt i arbetet med att ta fram en effektiv intervjuguide. Styrkor i min undersökning anser jag vara det stora arbetet jag la ner i att noggrant välja ut det teoretiska materialet som bäst passade in i min problemformulering. Jag la ner mycket tid på att finna relevanta och betydelsefulla teorier som jag kunde koppla till mina frågeställningar och som skulle spegla syftet med min uppsats på bästa sätt.

Oavsett hur många svårigheter eller hinder kvinnorna mötte i sitt företagande var det väldigt positivt och intressant att höra att det inte var någon av dem som kunde tänka sig att bli anställd igen. Samtliga respondenter ansåg att fördelarna var större än de problem man fick hantera i sitt företagande och i det vardagliga livet.

De största fördelarna som nämndes var att man kunde vara sin egen och styra den egna verksamheten, både när det gäller arbetstider men också arbetsmängd. Även flexibilitet nämndes som en stor fördel då man kände frihet i sitt arbetsliv och man såg med positiva ögon på att gränserna mellan arbete och övrigt liv var flytande.

Att ingen ville bli anställd igen trots en hel del svårigheter och hinder i vardagslivet var ett intressant mönster tycker jag. Det ger också hopp och en fingervisning om att vidare forskning och insatser gällande att förbättra företagsklimatet för kvinnor verkligen behövs och att detta är något som bör eftersträvas.

Gällande vidare forskning anser jag att det är mycket viktigt att fortsätta sträva efter att förbättra företagsklimatet för kvinnliga småföretagare och i samband med detta försöka minska de svårigheter och problem som kvinnorna stöter på i sitt företagande. Företagande stärker ett lands tillväxt, vilket är en mycket positiv konsekvens av att försöka främja en större ökning av kvinnliga företagare. Att sprida kunskap och försöka skapa förståelse bland människor i det omgivande samhället kan hjälpa till att stärka företagande kvinnors position och göra dem tryggare i sitt yrkesval som egen företagare, framförallt i en företagarevärld som genomsyras av en manlig dominans. Dessutom bör man sträva efter att ge kvinnliga företagare samma förutsättningar som manliga. Med andra ord försöka se till så att även kvinnor kan starta och driva företag utefter samma villkor och möjligheter som männen har i sitt företagande.

Litteraturförteckning

Andersen & Brinkmann (red.) (2015): *Nya perspektiv på stress*. Lund: Studentlitteratur AB.

Andersen M (2015): "När omfamningen blir ett struhtag: Hur kan arbetet bli en fråga om liv och död?" i Andersen & Brinkmann (red.) *Nya perspektiv på stress*. Lund: Studentlitteratur AB (s23-53).

Aronsson G (2015): "Arbete – förbannelse eller livets mening, observationer och reflexioner" i Bergman A, Gillberg G & Ivarsson L (red.): *Tankar om arbete – 17 texter om arbete, arbetsliv och samhällsförändring*. Falun: Premiss Förlag AB (s16-36).

Axelsson J (2009): *Dominanser - En utveckling av den realistiska livsformsteorin*. Doktorsavhandling. Karlstad University Studies. Karlstad: Karlstads Universitet.

Bergman A (2011): "Otillräcklighet – den passionerade exploateringens bittra eftersmak" i Bergqvist T, Gillberg G & Ivarsson L (red.) *Arbete: passion och exploatering*. Växjö: Linnèuniversitetet (s106-121).

Bergman A, Gillberg G & Ivarsson L (red.) (2015): *Tankar om arbete – 17 texter om arbete, arbetsliv och samhällsförändring*. Falun: Premiss Förlag AB.

Bergqvist T & Axelsson J (2011): "Livsformer som skilda passions- och exploateringpositioner" i Bergqvist T, Gillberg G & Ivarsson L (red.) *Arbete: passion och exploatering*. Växjö: Linnèuniversitetet (s23-34).

Bergqvist T (2004): *Självständighetens livsform(er) och småföretagande – en utveckling av realistisk livsformsanalys*. Doktorsavhandling. Karlstad University Studies. Karlstad: Karlstads Universitet.

Bergqvist T, Gillberg G & Ivarsson L (red.) (2011): *Arbete: passion och exploatering*. Växjö: Linnèuniversitetet.

Furuåker B (2015): "Någon form av arbetslinje måste vi ha" i Bergman A, Gillberg G & Ivarsson L (red.): *Tankar om arbete – 17 texter om arbete, arbetsliv och samhällsförändring*. Falun: Premiss Förlag AB (s116-137).

Grönlund A (2004): *Flexibilitetens gränser*. Förändring och friktion i arbetsliv och familj. Finland: Borèa Bokförlag.

Hirdman Y (2014): *Vad bör göras? Jämställdhet och politik under femtio år*. Stockholm: Ordfrontförlag.

Hochschild A (2001): *The Time Bind – when work becomes home and home becomes work*. New York: Holt Paperback.

Hochschild A (2012): *The second shift – working families and the revolution at home*. USA: Penguin Books.

Jakobsen L & Karlsson J (1993): *Arbete och kärlek. En utveckling av livsformsanalys*. Lund: Arkiv.

Jónasdóttir A (2003): *Kärlekskraft, makt och politiska intressen – en teori om patriarkatet i nutida västerländska samhällen*. Göteborg: Daidalos AB.

Jordansson B, Holth L & Gonäs L (2011): "Genusarbetsdelning – exploatering av kvinnors arbetskraft" i Bergqvist T, Gillberg G & Ivarsson L (red.) *Arbete: passion och exploatering*. Växjö: Linnéuniversitetet (s35-48).

Lantz A (2007): *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Lönnbring G (2003): *Självständighetens former – kvinnoföretagande på värmländsk landsbygd*. Doktorsavhandling. Karlstad University Studies. Karlstad: Karlstads universitet.

Matzau M (2015): "Den stressade individen och den bärkraftiga stressredovisningen" i Andersen & Brinkmann (red.) *Nya perspektiv på stress*. Lund: Studentlitteratur AB (s203-224).

Noon M, Blyton P & Morrell K (2013): *The realities of work – experiencing work and employment in contemporary society*. England: Palgrave & Macmillan.

Patel R & Davidson B (2011): *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Persson A (2003): *Social kompetens – När individen, de andra och samhället möts*. Lund: Studentlitteratur.

Sjögren J (2003): *Ordination: Vardagsfeminism – handbok i jämställdhet hemma och på jobbet*. Stockholm: Bokförlaget DN.

Thyssèn O (2015): "Det moderna stresskomplexet – att välja sin stress med omsorg" i Andersen & Brinkmann (red.) *Nya perspektiv på stress*. Lund: Studentlitteratur AB (s109-130).

Vetenskapliga artiklar:

Alsos G, Isaksen E & Ljunggren E (2006) "New Venture Financing and Subsequent Business Growth in Men- and Women-Led Businesses" (Elektronisk). *By Balor University*, pp 667-686. Tillgänglig: http://karafarini.sharif.ir/images/files/pdf/Articles/90/article24_2.pdf. (29-03-2017).

Barbato R & Demartino R (2003) "Differences between women and men MBA entrepreneurs: exploring family flexibility and wealth creation as career motivators" (Elektronisk). *Journal of Business Venturing* 18, pp 815-832. Tillgänglig: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.318.1347&rep=rep1&type=pdf> (30-03-2017).

Brush C, Carter, Gatewood & Hart (2003) "Women Entrepreneurs: Moving Front and Center: An Overview of Research and Theory" (Elektronisk). Tillgänglig:
https://www.researchgate.net/profile/Elizabeth_Gatewood/publication/253659404_Women_Entrepreneurs_Moving_Front_and_Center_An_Overview_of_Research_and_Theory/links/00b49529dd3a369d38000000.pdf

Bruin A, Brush C & Welter F (2006) "Introduction to the Special Issue: Towards Building Cumulative Knowledge on Women's Entrepreneurship" (Elektronisk). *By Balor University* 2006. Tillgänglig:
https://www.researchgate.net/profile/Friederike_Welter/publication/228044987_Introduction_to_the_Special_Issue_Towards_Building_Cumulative_Knowledge_on_Women's_Entrepreneurship/links/0c96052764e5947c30000000.pdf (29-03-2017).

(Langowitz N & Minniti M (2007): "The Entrepreneurial Propensity of Women" (Elektronisk). *Entrepreneurship, Theory & Practice*, Vol 31, No 3. Tillgänglig:
https://www.researchgate.net/profile/Nan_Langowitz/publication/228271099_The_Entrepreneurial_Propensity_of_Women/links/55c8adf408aebc967df8fdcf.pdf?origin=publication_list (29-03-2017).

Studier:

Bing S (2015): *A Comparative Study on Work-life Balance among University Academics in China & Sweden*. Karlstad University Studies. Karlstad: Karlstads universitet.

Övriga webbsidor:

Ekonomifakta (2017): Tillgänglig: <http://www.ekonomifakta.se/Artiklar/2008/April/Den-nya-foretagaren/> (2017.06.09).

Bilaga

Intervjuguide

INLEDNINGSSINFORMATION till ip – förklara syftet med uppsatsen.

Bakgrund:

Ålder, familjeförhållanden, civilstånd, företag, region/ort.

Livshistoria:

Börja med ip:s uppväxt – vilken arbetsform hade föräldrarna? Vilken livsform? Var bodde familjen? (Se till att få med föräldrarnas samtliga arbetsformer och den ungefärliga omfattningen av dem. För att få en klarare bild kanske även frågor om föräldrarnas uppväxt?) Följ ip:s liv kronologiskt – fråga om motiven och resonemang bakom val och beslut som ip gjort i samband med kriser eller andra förändringar i livet. Ta bara reda på arbetsform, yrkestitel och osv här – informera om att detaljer om arbete och företagandet kommer senare.

Glöm inte att **livsformen** är av särskilt intresse och vad som är **mål och medel** för ip!

Arbetshistoria:

Gör kartläggning av ip:s arbetsliv – gå igenom ip:s arbetshistoria/bana när det gäller arbete och arbetsformer samt detaljer kring dessa. Utgå från det som tidigare kommit fram och följ kronologiskt. Var observant på förändringar om arbete som kan ha missats i livshistoriens större sammanhang. Ip kanske kommer på fler arbeten än vad som framkom tidigare etc.

Att tänka på:

Verksamhet: Försök få en officiell yrkestitel. Ta med andra namn på yrket som ip använder. Tänk på att man kan ha kvar samma yrkestitel men ändå byta till kvalitativt skilda arbetsuppgifter (tex "metallarbetare – säger inte så mycket och ofta finns en mer detaljerad bild av vad detta innebär). Lägg även in annan verksamhet som har med arbetet att göra. Det kan tex handla om arbetslöshet, tjänstledighet, vård av barn, studier osv. Kontrollera också om ip har haft flera jobb samtidigt.

Tid: Försök få närmare uppgifter om när (år och månad) en förändring skedde exempelvis arbetsbyte, företagsstart osv. Ta reda på om ip arbetade hel eller deltid samt arbetstider före förändringen. Se upp för att inte missa kortare perioder av nedsättning eller andra förändringar av arbetstiden.

Arbetsform: Ta reda på bransch, antal anställda, släkt i företaget osv. Hur mycket tid och engagemang lägger man på det egna företaget? (viktig fråga för att få reda på arbetsform/livsform) Ta reda på konkreta förhållanden och var specifik när det gäller bransch. Det är inte tillräckligt med "konsultbranschen" och liknande.

Yrkesinnehåll: Grundfrågan är – ”**Vad innehåller jobbet?**” fokusera på att få en konkret beskrivning om vad ip gör i företaget. Så detaljerat och uttömmande som möjligt.

Anskaffning: Hur kom ip på ideén att starta företaget? Vem hjälpte till? Särskild utbildning – i så fall vad? Fanns det några personliga nätverk etablerade som hjälpte till vid företagsstarten och för att få in jobb i verksamheten redan från start?

Geografiskt: Var bodde du? Var fanns företagets bas? Hemmakontor eller annan företagslokal? Hur långt ifrån bostaden finns företagslokalen/kontoret? Typ av transport i arbetet? Pendlingstid?

Motiv: Varför arbetsbyte/öppnandet av företag? Karriäraspekt? Ta reda på om hem och familjeaspekten påverkade till exempel arbetsbyte/öppnandet av företag?

Det egna företaget:

(Mycket information har redan framkommit – men betoning bör ligga på nedanstående punkter så att denna information verkligen kommer fram:

Starten:

När/var startades företaget? Motiv för att starta (tjäna pengar, vara oberoende, familjesituation, arbetslöshet m m)? Mål för verksamheten, vad vill man uppnå med företaget? Eget beslut eller tillsammans med make/maka eller sambo/någon annan? Val av bransch (bestämd utbildning, efterfrågan på marknaden, nya idéer eller annat)? Kunder (privatpersoner, företag eller är underleverantör)? Ägarförhållanden, antal anställda, släkt/familj i företaget? Samhällsinsatser till exempel starta eget bidrag, lån eller eget kapital? Utbildning, företagskurser? Försörjning på hel-/deltid, inkomsterna, familjens andra inkomster? Kontaktnät: omgivning och andra företag? Arbetsdelning inom företaget till exempel inköp av varor, fakturering, produktion etc.? Redovisning (sköter detta själv, sköts av fru/man eller genom redovisningsbyrå)? Kunskap om lagar, regler, bidrag och förändring av dessa? Hur såg familjeförhållanden ut vid företagsstarten: gift/sambo/ensamstående, antal barn, bostad, bil med mera? Vem gjorde vad hemma (laga mat, handla, dammsuga, tvätta, tvätta bil, hämta och köra barn med mera? ”Fritid” (hemmakvällar, uteliv eller annat)?

Förändringar jämfört med före start:

(Det mesta har säkerligen kommit fram men var uppmärksam på att få med förändringarna). Ekonomi/försörjning av familjen och hushållet, Bostad, bil och så vidare, Tiden på arbetet/hemma, För-/nackdelar med att ha eget företag/vara anställd, Umgänge med familj, släkt och vänner

Företagandet i dagsläget:

Förändringar av punkterna under starten, Har nått målet och är nöjd med situationen, om inte varför? Något man vill ändra på (lagar, regler, övrigt)? Saknar man något som exempelvis ekonomiskt stöd, kompetensutveckling med mera (ev. anställda som kan hjälpa till)?

Hur är konkurrensen på marknaden på orten eller i regionen? Upplever ip några hinder eller svårigheter i sitt företagande?

Framtidsplaner:

Gå tillbaka till en anställning eller vad man nu gjorde före företagsstarten eller fortsätta som hittills/eventuellt expandera? Varför/varför inte expandera och utveckla företaget (kan ha att göra med familjesituation, arbetstider, egenkontroll över verksamheten, marknaden m m)?

Livspusslet generellt (VIKTIGT): Fråga om ip upplever att denne lyckas balansera arbetsliv och företagande med det övriga, personliga livet och familjen? Anser ip att livssituationen och vardagslivet är tillfredsställande? Önskar ip någon förändring i någon av sfärerna?

Hur upplever ip arbets- och ansvarsfördelningen i hushållet och för familjeomsorgen?

Upplever ip att tiden räcker till eller önskar man mer tid? Upplevs det någon gång en känsla av otillräcklighet – i så fall i vilken omfattning och i vilka situationer? Är det någon sfär som tenderar att dominera mer än den andra (arbetets sfär eller övriga livets/personliga livets sfär)?

Hur värderas arbetslivet kontra det övriga, personliga livet – vad prioriteras?

Viktigt: Ta reda på vilken livsform ip lever (eventuella blandformer) och vilka värderingar ip har, vad som är viktigt – det vill säga vad som är mål och medel!!!!

Intervjuguide lånad av Bergqvist (Bergqvist 2004, s.163-f) och omarbetad för att passa in i temat för min uppsats.

Tack för att du deltog i intervjun!